

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Andrea Petráková

Zneužití práva v civilním procesu

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Zneužití práva v civilním procesu vypracovala samostatně a použila jen uvedených zdrojů. Vlastní text diplomové práce obsahuje 101 718 znaků včetně mezer a poznámek pod čarou.

V Pelhřimově dne 6. dubna 2022

.....
Andrea Petráková

Obsah

Úvod.....	4
Teoretická část	8
1. Původ pojmu zneužití práva	8
2. Vývoj zneužití práva v 19. a 20. století.....	9
3. Vymezení zneužití práva podle českého právního řádu.....	11
4. Vztah zneužití práva k funkčně obdobným právním institutům	14
4.1 Zásada poctivosti	14
4.2 Dobrá víra a dobré mravy.....	15
4.3 Obcházení zákona	16
4.4 Šikana.....	18
5. Zneužití práva z pohledu subjektů a časového hlediska	20
6. Zneužití práva podle povahy a druhu civilního řízení	25
7. Formy a podoby zneužití práva	27
8. Následky zneužití práva	31
9. Prevence a obrana proti zneužití práva	33
Empirická část	35
1. Podoba dotazníku.....	35
2. Získání odpovědí na dotazník.....	36
3. Výsledky dotazníku	37
3.1 Odpovědi na uzavřené otázky	37
3.2 Odpovědi na otevřené otázky	39
4 Shrnutí k dotazníku.....	41
Závěr	43
Seznam použitých zdrojů	46
Shrnutí.....	51
Klíčová slova	51
Summary	51
Keywords.....	51
Příloha č. 1.....	52

Úvod

Český právní řád je tvořen právními předpisy, které obsahují právní normy. Právní normou se rozumí určité pravidlo chování.¹ Právní norma, na rozdíl od jiných norem, disponuje závazností. Pokud by právní norma nebyla obecně závazná, platila by jen pro konkrétní případ. Závaznost normy spočívá v její obecné aplikovatelnosti. V případě, že chování právní normou předpokládané nebude respektováno, plnění zabezpečuje státní donucení.²

Právní normy se liší podle různých kritérií. Na právní normy můžeme nahlížet z hlediska stupně závaznosti. Tím se rozumí možnost adresáta právní normy upravit si svá práva a povinnosti dle vlastní vůle či nikoli. Právní normy jsou rozdílné co do způsobu vymezení pravidla chování. Některé přikazují, jak se mají adresáti chovat, jiné zakazují, opravňují či pouze stanovují doporučení.³ Právní normy se také různí podle svého umístění v příslušném pramenu práva. Nejvyšší právní sílu mají právní normy nacházející se v Ústavě. Naopak právní normy ve vnitřních předpisech dopadají jen na určitý vymezený okruh adresátů a nepatří do právního řádu.⁴

Z toho vyplývá, že se zákonodárce snaží co nejlépe upravit poměry ve společnosti a zajistit fungující řád. Úskalím však je, že se společnost vyvíjí. Co zákonodárce považoval za důležité upravit právní normou v určitém časovém období, to nemusí korelovat s pozdější potřebou. Na tuto skutečnost myslí legislativní pravidla vlády, jejichž obsahem jsou mimo jiné pravidla pro novelizaci právních předpisů. Znění již nepřesné, nadbytečné právní normy může být upraveno, tj. doplněno, přidáno, popř. úplně z právního předpisu vypuštěno.⁵ Existují tedy postupy, které reagují na proměnu společnosti a na potřebu úpravy pravidel chování.

Všechny právní poměry panující ve společnosti nejsou, a ani nemohou být právně upraveny. Novelizací se za kalendářní rok uskuteční obrovské množství.⁶ Novelizace mohou být velkého rázu, mohou dopadat na celá ustanovení. Jiné novelizace slouží např.

¹ GERLOCH, Aleš. Praktický slovník. [online]. 2009. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfpw64zrguxha4tbozxgsx3on5zg2yi>.

² KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 152.

³ GERLOCH, Aleš. Praktický slovník. [online]. 2009. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfpw64zrguxha4tbozxgsx3on5zg2yi>.

⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 157.

⁵ Legislativní pravidla vlády.

⁶ KOLOMAZNÍK, Jindřich. Kolik v Česku platí zákonů už nikdo ani neví. *Faei.cz*, [online]. 22. 10. 2018, [cit. 19. 2. 2022]. Dostupné na: <https://faei.cz/kolik-v-cesku-plati-zakonu-uz-nikdo-ani-nevi-rika-advokat-pavel-strnad/>.

jen k opravě textového znění.⁷ Přese všechno novelizované právní předpisy nejsou perfektní. Každý právní předpis obsahuje i přes četnou řadu novelizovaných znění mezery a výkladové nejasnosti. Důsledkem je, že se lidé snaží právo vykládat ve svůj prospěch, právo vykládají nesprávně či dokonce protiprávně. Zneužívají jej.

Cílem této diplomové práce je analýza zneužití práva. Zneužití práva je souloví vyskytující se v celém právním řádu na několika místech. Nalezneme jej v právu soukromém, v právu veřejném, v různých právních odvětvích (např. občanské právo, civilní právo procesní, daňové právo, právo životního prostředí, pracovní právo).⁸

Pojmout komplexně zneužití práva z pohledu českého právního řádu by bylo vzhledem k možnému rozsahu diplomové práce neuskutečnitelné. Rozhodla jsem se proto zkoumat zneužití práva ve vazbě na jedno právní odvětví, a to civilní proces.

Diplomová práce sestává ze čtyřech částí, tj. úvodu, teoretické části, empirické části a závěru. V první kapitole teoretické části se věnuji původu pojmu zneužití práva. Abychom mohli v současné době hovořit o rozměru zneužití práva a porozumět jeho významu a funkci, je nezbytné nahlédnout zpět do období, v němž se pojmosloví zneužití práva poprvé objevilo. Používám metodu historickou a snažím se objevit záměr, pro který tehdejší normotvůrci zákaz zneužití práva zakotvili.

Ve druhé kapitole popisují vývoj pojmu v českém právním řádu a v některých státech sousedících s Českou republikou. Zaměřuji se na 19. a 20. století, jelikož toto období znamenalo pro aplikace zneužití práva velký právní zlom.

Ve třetí kapitole nahlížím na zneužití práva ryze ve světle českého právního řádu. Zneužití práva se terminologicky objevuje v řadě hmotněprávních i procesních předpisů. Má diplomová práce se zaměřuje pouze na civilní právo procesní. Domnívám se však, že právo procesní nemůže existovat samo o sobě. Funguje ve vazbě na právo hmotné. Z tohoto důvodu vycházím z hmotněprávních i procesních komentářů. Abych porozuměla postavení, jaké zneužití práva v českém právním řádu má, používám metodu systematickou.

Čtvrtá kapitola je obsahově nejrozsáhlejší. Kladu si v ní za cíl vytyčení vztahu zneužití práva k jiným právním institutům. Zneužití práva se nedá jednoznačně definovat. Teoretikové i praktici mají obtíže stanovit hranice případů, které se pod zneužití práva dají přiřadit a které nikoli. Odborná veřejnost se dosud publikovanými názory liší. Rozličné

⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 114.

⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1815/2018, Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 11. 2019, sp. zn. 6 Afs 376/2018.

pohledy a stanoviska porovnávám a vyjadřuji svůj názor. Komparaci ověřuji induktivně.

Pátá kapitola obsahuje pojednání o tom, kdo a kdy může právo zneužít. Nelze totiž zneužít právo, pokud mi žádné nesvědčí. Pokud právo zneužiji, musí se jednat o zneužití jisté intenzity. Nikoli každé zneužití právo se dá za zneužití označit. Zaměřuji se na časové okamžiky, které jsou pro zneužívání práva příznačné.

Šestá kapitola je obecnějšího rázu. Zde se snažím přijít na to, zda určité civilní řízení pro svou povahu nebo druh koncentruje více zneužitých práv než jiná řízení. Dedukuji, zda za zneužitím práva stojí sporný nebo nesporný charakter řízení, délka řízení, počet účastníků na řízení zúčastněných, soudní instance, skutková a právní náročnost případu.

V sedmé kapitole se snažím zákaz zneužití práva zobecnit podle charakteristických znaků, podob, forem. Na základě generalizace atributů by mohlo být snazší rozpoznat, že se jedná o zneužití práva. V této kapitole bude detailněji tato myšlenka rozvedena.

V osmé kapitole pojednávám o následcích zneužití práva. Standardní právní norma stanoví pravidlo chování a sankci, která v případě porušení pravidla nastupuje. Nejinak je tomu u zneužitého práva.

Poslední teoretická devátá kapitola je zaměřena na prevenci a obranu proti zneužití práva. Právní řád České republiky nemůže zneužití práva přehlížet a čekat, až k nějakému zneužití práva v praxi dojde. Na druhé straně ke zneužití práva opravdu dochází. Právní řád pak může ještě využít obranných mechanismů. Obsahem této kapitoly je výčet nástrojů a subjektů, kteří mohou na zneužití práva procesně zareagovat. Na aspekty usuzuji za pomoci metody syntézy. Kazuistiku nalézám v nálezech Ústavního soudu a rozhodnutích Nejvyššího soudu.

Teoretická část plynule přechází v část empirickou. Pro účely empirické části jsem vytvořila dotazník, který jsem rozeslala soudcům, advokátům a státním zástupcům. Zajímalo mě, jak četné konexe má zneužití práva s realitou. Ze vzorku respondentů jsem vyhodnotila jejich profesně pracovní přístup ke zneužití práva, jejich povědomí o tomto institutu, jejich schopnosti s institutem zacházet, reagovat na něj. Podle výsledků se zamýšlím, proč je tomu právě tak.

V rámci diplomové práce jsem si stanovila hypotézy:

- 1) Zneužití práva nelze jednoznačně vymezit.
- 2) Zneužití práva se mohou dopustit jak účastníci řízení, tak i soud kdykoli v průběhu soudního řízení.

- 3) Český právní řád prozatím nenastolil takovou právní úpravu, která by jednoznačně definovala odpovědnost a sankce za zneužití práva.
- 4) Český právní řád nebrojí aktivně ani účinně proti zneužívání práva.
- 5) Pokud subjekt zneužije právo a zneužití nebude mít negativní následky na zájmy jiného subjektu, stále se bude jednat o chování nepřijatelné.
- 6) Odpovědnost a sankce za zneužití práva ponesou jak účastníci řízení, tak i soud, ovšem v odlišné podobě.

Odpovědi na výzkumné otázky jsou uvedeny průběžně v hlavním textu práce u jednotlivých kapitol. Pro přehled jsou odpovědi uvedeny i v závěru práce.

Teoretická část

1. Původ pojmu zneužití práva

Zneužití práva má své kořeny v římském právu.⁹ Tehdejší společenské poměry neupravovaly princip rovného zacházení mezi lidmi. Lidé vůči sobě navzájem neprojevovali respekt.¹⁰ Nejvíce pocítili tuto újmu otroci a ženy, jelikož pracovali v nelidských podmínkách za nedostatku jídla a oblečení.¹¹

Z tohoto důvodu vznikl institut zakazující bezmezný výkon práva. Pán sice měl k otrokovi a ženám právo vlastnické, nicméně bylo neúnosné, aby se k nim choval jakýmkoli způsobem, aby je týral, ponižoval, popř. je zbavil života. V Římě se začalo na právo vlastnické hledět jako na právo, které není absolutní, ale má i své jisté meze výkonu a nemůže se svým obsahem a rozsahem měnit v protiprávní chování.¹²

Římská právní nauka však byla na tehdejší dobu mnohem vyspělejší, než by se mohlo zdát. Zákaz zneužití práva neplatil jen pro občany, ale dopadal i na vykonavatele státní moci. Římští soudci měli povinnost nevyhovět žalobě podané žalobcem, pokud v jeho argumentaci a postoji spatřovali zlý úmysl. Podobně mohl soudce rozhodnout ve prospěch žalované strany, pokud by to považoval za spravedlivé.¹³ Z toho vyplývá, že zákaz zneužití práva se objevoval ve sféře soukromého i veřejného práva.

⁹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 145.

¹⁰ TROJSKÁ, Karmen. *Jak se chovali pánové ke svým otrokyním ve starém Římě?* dotyk.cz, [online]. 7. 5. 2021, [cit. 17. 10. 2021]. Dostupné na: <https://www.dotyk.cz/magazin/otrokyne-stary-rim-30000503.html>.

¹¹ HURDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 127.

¹² SKŘEJPEK, Michal. *Moc bez hranic? (Právo otce římské rodiny nad životem a smrtí)* [online]. 2005, s. 549. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 25. 8. 2021].

¹³ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 221.

2. Vývoj zneužití práva v 19. a 20. století

V kontinentální právní kultuře se o zneužití práva doslýcháme v druhé polovině 19. století z francouzského občanského zákoníku¹⁴.¹⁵ Francouzské pojetí, shodně jako římské, omezovalo výkon práva, pokud by druhé straně měla vzniknout újma. Francie ještě navíc, oproti Římu, k zákazu zneužití práva připojila povinnost nést odpovědnost za vznik újmy druhé strany. Do doby zakotvení zákazu zneužití práva byla totiž ve Francii deliktní odpovědnost vyloučena.¹⁶

V Německu bylo zneužití práva zařazeno do kategorie nepřipustného výkonu práva v oblasti Treu und Glauben, tj. dobré víry.¹⁷ Pokud bylo jednání v rozporu s dobrou vírou, pokud osoba ignorovala zásady vzájemného ohledu, loajality, záměrně škodila v rozporu s účelem normy, zneužívala právo.

V německém občanském zákoníku¹⁸ nebylo zneužití práva zakotveno doslovně. I přesto se Němci snažili konkrétní případy zneužití práva rozřídít do obecných skutkových podstat, které byly podle praxe ty nejčastější. Dospěli k závěru, že zneužití práva může mít různé podoby, může být způsobeno rozličnými faktory. Taxativní a precizní vymezení skutkových podstat podle Němců nebylo možné.¹⁹

Přínos německé nauky shledávám v tom, že skutkové podstaty zneužití práva stačilo vyjádřit jen obecným způsobem. Hypotéza skutkové podstaty musela být flexibilní, aby mohla postihnout více případů zneužití práva. Kazuistická skutková podstata by oproti tomu dopadala jen na omezené množství případů zneužití práva. Ostatní situace, v nichž by též došlo ke zneužití práva, by unikly podřazení pod zákaz zneužití práva.

Na druhé straně si dokážu představit kombinaci jak obecných skutkových podstat zneužití práva, tak i skutkové podstaty mířící na konkrétní zneužití práva. V právní úpravě podle mého názoru však vždy musí převládat právní normy dopadající na více skutkových dějů.

¹⁴ Code civil z roku 1804.

¹⁵ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 185.

HURDÍK, Jan. Zneužití práva – z nicoty univerzální zásada. [online]. 2019, In: *Ilawcas.cz* [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/12/1.Hurd%C3%ADk_1077-1090_12_2019.pdf.

¹⁶ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 24.

¹⁷ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 25.

¹⁸ Bürgerliches Gesetzbuch z roku 1896.

¹⁹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 26, 27.

Zda se bude nebo nebude jednat o zneužití práva poté záleží i na individuálních okolnostech případu, které musí být rovněž zohledněny.²⁰

Rakouští právníci se k institutu zneužití práva postavili podobně jako v Německu.²¹ Ve Všeobecném zákoníku občanském²² stanovili zřetelný zákaz nemravného výkonu práva. Nemravnost se neposuzovala hlediskem dobré víry, ale kritérii zákonných klauzulí dobrých mravů. Podle tehdejšího převládajícího názoru existovaly příklady nemravného výkonu práva. Jednalo se např. o jednání na oko s cílem uškodit, útěk z právních povinností nebo vynucování plnění povinností pod tlakem, jejichž splnění by mělo být dáno do svobodné úvahy.²³

Rakušané shodně jako Němci vymezovali skutkové podstaty. Nekladli si za cíl vymezit konkrétní právní normy. V 21. století začala rakouská nauka tendovat k německé koncepci, aby doplnila bílá místa v rakouské právní úpravě. Inspiraci hledala v rozhodnutích německých soudů.²⁴

Tím, že Rakušané následovali německou koncepci, nepovažují rakouskou právní úpravu za inspirační zdroj zneužití práva. V mnoha ohledech měli Rakušané s Němci stejné skutkové podstaty. Zákaz zneužití práva nezaznamenal v rakouské nauce posun.

Švýcarské pojetí institutu zneužití práva zasluhuje zvláštní pozornost.²⁵ Dikce zneužití práva ze švýcarského občanského zákoníku²⁶ z roku 1807 byla doslovně převzata do české právní úpravy, do § 8 občanského zákoníku. Důvodová zpráva k švýcarskému občanskému zákoníku objasnila, že zákaz zneužití práva bude sloužit jako korektiv v případech, v nichž se výkon právního pravidla bude přičítat tomu, co je právním zájmem materiální spravedlnosti. Kromě obsahového hlediska konkrétního subjektivního práva se musí přihlížet i k mimoprávním hlediskům. Právní norma zneužití práva bude nouzovým východiskem v situacích, v nichž využitím tvrzeného práva se druhé straně založí bezpráví a skutečně chtěnému právu bude slovy E. Hubera uzavřena cesta k uznání.²⁷

²⁰ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 27.

²¹ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. S. 185.

²² Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch z roku 1811.

²³ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 27.

²⁴ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 27.

²⁵ HURDÍK, Jan. Zneužití práva – z nicoty univerzální zásada. [online]. 2019, In: *Ilawcas*. [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/12/1.Hurd%C3%ADk_1077-1090_12_2019.pdf.

²⁶ Zivilgesetzbuch z roku 1807.

²⁷ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 28.

3. Vymezení zneužití práva podle českého právního řádu

Aktuální znění právní normy, která obsahuje slovní spojení zneužití práva, lze nalézt v § 8 občanského zákoníku, v § 6 občanského soudního řádu, v čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Pro úplné pochopení zneužití práva musíme brát v potaz nejen procesněprávní normy, nýbrž i ty hmotněprávní. Procesní právo je s hmotným právem spjata a nemůže existovat samo o sobě. Pro aplikaci procesního práva je nezbytný hmotněprávní rámec.²⁸ Proto se v následující kapitole zaměřím jak na hmotněprávní normy, tak na procesní, které ve své dikci obsahují termín zneužití.

V ustanovení § 8 občanského zákoníku je uvedeno, že „*zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany*“. Znění normy je krátké a pro adresáta poněkud abstraktní. Co vše je zneužitím práva? Jak moc má být zjevné? Co si lze představit pod slovním spojením „*nepožívá právní ochrany*“?

Komplexní pohled na zneužití práva a odpovědi na výše uvedené otázky z komentářové literatury vyplývají, nicméně výklad zde uvedený je stručný. Aby adresát mohl mít maximálně možný vhled do uvedené problematiky, musí následovat především soudní rozhodnutí, která pojem zneužití práva precizují.²⁹

Zákaz zneužití práva funguje jako korektiv výkonu subjektivních práv. Pokud osoba vykonává právo v souladu se zněním právní normy, avšak právo vykonává jen formálně v souladu s objektivním právem a ve skutečnosti sleduje jiný smysl a účel, zneužívá právo. Zákaz zneužití práva má zabránit takovému výkonu práva.

Pro své umístění v úvodních ustanoveních občanského zákoníku je zákaz zneužití práva obecně platným principem platícím pro celé soukromé právo.³⁰ Traduje se, že právník by si vystačil s prvními čtrnácti paragrafy v občanského zákoníku a byl by schopen vyřešit jakýkoli právní případ.³¹ Přesto na uchopení zneužití práva nepanuje většinová shoda.

Za zneužití práva se tedy považuje takový výkon práva, na jehož výkonu nemá nositel tohoto práva žádný skutečný zájem.³² Soudní systém by byl zahlcen, pokud by musel reagovat na každé zneužití práva. Nikoli každé zneužití práva je protiprávní. Právní řád neposkytne

²⁸ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.227.

²⁹ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 86-92.

³⁰ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 86-92.

³¹ Viz § 3030 OZ.

³² LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 86-92.

právní ochranu dříve než v momentě, v jehož důsledku je zneužití práva neúnosné. Slovy zákonodárce musí být zneužití práva zjevné.³³

O zjevnosti zneužití práva hovoří ve svém článku např. Z. Pulkrábek.³⁴ Popisuje, že ze zjevnosti se dá usuzovat na to, jak se stav věci jeví subjektu, který ho vnímá. Zjevnost nelze změřit. Zda je něco zjevné, vnímatelné, je ke každému právnímu problému relativní. Je třeba si klást otázku, zda určitému subjektu byl stav věci zjevný v konkrétní situaci. V této souvislosti Z. Pulkrábek upozorňuje, že není v moci zákonodárce případy zjevnosti taxativně určit. Právní posouzení zjevnosti je velice subjektivní a situaci mohou vyhodnotit nejlépe soudy. Na druhé straně ani soudci nejsou tou nejlepší zárukou. To, jaký právní závěr přijmou, zda bude ten správný, určí každý soudce vzhledem ke svým schopnostem, preferencím. Složitá úvaha soudců může subjekty stavit do role právní nejistoty. Z. Pulkrábek uzavírá, že zneužití práva účinkuje na úkor jistého postavení subjektů. Z tohoto titulu by měl být zákaz zneužití práva aplikován spíše méně než více. S touto myšlenkou si však dovolím nesouhlasit. Pokud budou soudci na zneužitá práva reagovat zdrženlivěji, aplikační rámec zneužití práva zůstane upozaděn tak, jako tomu bylo doposud.³⁵

Na neposkytnutí právní ochrany v § 8 občanského zákoníku je nutno nahlížet jako na vyjádření soukromoprávní sankce. Účinky nastupují ex lege. Adresát tedy zamýšlí právně jednat. Při splnění přechozích podmínek, tj. výkon práva bez skutečného zájmu a zjevnost zneužitého práva, adresát nevyvolá právní následky, které by za normálních okolností nastaly.³⁶ Vedle toho současně nemůže právní řád adresáta počínajícího si takovým způsobem chránit. Dokonce si adresát může přivodit i jinou sankci než pouhou absencí právní ochrany.³⁷

Občanský zákoník je v hierarchii právních předpisů na úrovni běžných zákonů. Listina základních práv a svobod je v hierarchii nad ním. V ustanovení čl. 11 odst. 3 je uvedeno, že „vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.“³⁸ Oproti občanskému zákoníku je definice v Listině vymezena

³³ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.42.

³⁴ PULKRÁBEK, Zdeněk. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy* [online databáze]. 2015, č. 1, s. 1-5. [cit. 3. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gfpngxzr&groupIndex=3&rowIndex=0>

³⁵ ŠUSTOVÁ, Jana. Abusus iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu? *Právní rozhledy* [online databáze]. 2015, č. 12, s. 443. [cit. 03. 09. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gez6427gq2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>

³⁶ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.43.

³⁷ Další v úvahu přicházející sankční opatření jsou podrobněji rozebrána v 7. kapitole.

³⁸ Listina základních práv a svobod.

užším způsobem. Listina neposkytuje podle užitých slov ochranu všem subjektivním právům, nýbrž jen právu vlastnickému. Z tohoto legislativního vyjádření plyne, že ústavní zákaz zneužití práva má v Listině užší aplikační rámec. Občanský zákoník adresátům práva poskytuje daleko širší právní ochranu. Zásah v občanském zákoníku není omezen jen na právo vlastnické, týká se všech práv subjektivních.³⁹

V občanském soudním řádu zaujímá své místo institut zneužití práva v poslední větě § 6, a to že „*ustanovení tohoto zákona musí být vykládána a používána tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání*“. Zde je zneužití práva poněkud skryté. Pro výklad této normy je nezbytné hledat právní vysvětlení v občanském zákoníku tak, jak bylo výše učiněno.

³⁹ HUSSEINI, Faisal. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. [online]. 2021, s. 362–421. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 3. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgbpwk232ge4teltdnqytc>

4. Vztah zneužití práva k funkčně obdobným právním institutům

Zákon postrádá právní úpravu, která by obsahovala návod, jak procesně na zneužitá práva reagovat. Zneužití práva má vztah k jiným zásadám, potažmo principům, které mají podobnou funkci. Není vyloučeno, aby zneužití práva bylo zaměňováno pro jeho podobnost za institut jiný, popř. s ním kolidovalo.⁴⁰

V této kapitole pojednám o zásadě poctivosti, dobré víře, dobrých mravech, obcházení zákona a šikaně. Se zneužitím práva mají společné to, že prosazují dodržování základních zásad českého právního řádu. Kdy dát přednost kterému institutu? Ze systematického výkladu plyne, že zneužití práva reaguje na situace až v nejzazším případě, v němž dostatečnou ochranu práva nezajistily zásady nacházející se v § 1-7 občanského zákoníku.⁴¹

4.1 Zásada poctivosti

Každý má povinnost jednat v právním styku poctivě. Tato zásada je uvedena v § 6 občanského zákoníku. Poctivost je popisována jako určitý standard, který vnáší mezi chování stran čestnost, otevřenost a ochotu brát ohledy na zájmy druhé strany. Slovy komentářové literatury se jedná o náležitosti, které musí být dodržovány bez zřetele na konkrétní právní jednání, bez ohledu na konkrétní vlastnosti stran. Zásada poctivosti je z toho důvodu často nazývána jako objektivní dobrá víra.

Se zneužitím práva se zásada poctivosti dostává do kontaktu v momentě, v němž se subjekt snaží získat prospěch či způsobit někomu újmu z vlastní nepoctivosti. V tomto případě se nepoctivé jednání počítá mezi skutkové podstaty zneužití práva.

Dodržování principu poctivost není imanentní jen stranám právního poměru, ale rovněž i orgánům veřejné moci. Zde se objevuje procesní rámec zásady poctivosti. Neboť uplatňuje-li se princip v právu soukromém, tím spíše musí jeho smysl a účel hrát roli i v právu veřejném. Stát klade na orgány veřejné moci požadavek poctivého jednání vůči fyzickým či právnickým osobám.⁴²

V okamžiku, kdy subjekt jedná nepoctivě, se zároveň dopouští zneužití práva. Zásada poctivosti si klade za cíl jednání subjektů korigovat. Pokud to však není možné a strana nebo

⁴⁰ PETR, David. *Institut zneužití práva v českém právu*. Komorní listy [online]. 2009, č. 1, s. 14. [cit. 4. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqhfppww3c7gfpxgxzrgrqq&groupIndex=0&rowIndex=0>.

⁴¹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a spol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.217.

⁴² LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 72-81.

dokonce obě strany jednají nepoctivě, s odkazem na § 6 odst. 2 nastane neplatnost právního jednání.

Neplatnost jednání pramení z § 6 odst. 2, nikoli z § 8 občanského zákoníku. Je tomu tak proto, že podřazení skutkového děje pod zneužití práva nastupuje jako ultima ratio. Pokud se lze odvolat na jiné ustanovení hlavy I občanského zákoníku, pokud skutková podstata svými znaky naplňuje paragrafová znění, která předchází § 8, má se tak stát. Zákaz zneužití práva je instrumentem, který prosazuje jiné zásady a principy, pokud je to možné. Ustanovení § 6 odst. 2 přímo o sankci nehovoří, ale s odkazem na § 579 odst. 1 občanského zákoníku je patrné, že z nepoctivého právního jednání nemůže plynout poctivý právní následek.

Ne všichni autoři se domnívají, že zásada poctivosti jde v ruku v ruce se zákazem zneužitím práva. Např. Z. Pulkrábek si je jist jejich odlišným charakterem. Zásada poctivosti odkazuje na oblast mimo právní řád, zákaz zneužití míří přímo na právní řád. Jelikož zásada poctivosti je měřítkem nejistým, jelikož bývá vyjádřena jen jako otevřenost a čestnost, nevystihuje všechny hodnoty, které český právní řád chrání. Z tohoto důvodu je pro zákaz zneužití nedostačující, aby mohly vzájemně tyto instituty korelovat.⁴³ Dle mého názoru je myšlenka vhodná k zamyšlení, nicméně mi přijde spíše teoretického rázu postrádající praktický význam. Já v zásadě poctivosti a zákazu zneužití práva jisté podobnosti shledávám. Pokud nebude z hmotněprávního poměru vyvěrat slušnost, opravdový zájem právně jednat, strana nemůže jednat poctivě. Pokud subjekt právního poměru zintenzivní svůj nekalý úmysl, překllopí se nepoctivé jednání z obecné zásady poctivosti do kategorie zneužití práva.

4.2 Dobrá víra a dobré mravy

Dobré víře není v českém právním řádu věnované konkrétní ustanovení. O dobrých mravech nalezneme drobné zmínky v § 1 odst. 2 a § 580 a 588 občanského zákoníku. Jedná se o pojmy tradiční a praxí intuitivně chápané. Teoretické vymezení oproti tomu natolik uspokojivé není. Jedná se o zásady, jež provází celý právní řád.⁴⁴ Z toho plyne jejich potenciální propojení se zákazem zneužití práva.

Dobrou víru, jinak také subjektivní dobrou víru, popisují autoři jako stav, kdy subjekt neví a vědět nemohl o určitých právně relevantních nedostatcích, které souvisejí s jeho právním jednáním.⁴⁵ Argumentem a contrario vychází z dobré víry zlá víra, která se podle P. Tégl

⁴³ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.216.

⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000.

⁴⁵ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 82-85.

považuje za podtyp zneužití práva. Pokud osoba jednala s vědomostí o svém nepoctivém jednání, právo zneužila.⁴⁶

Na dobré mravy je nazíráno jako na souhrn etických a společenských zásad, jež mají být dodržovány pro dobro demokratické společnosti. Tento horizont je utvářen vývojem společnosti, proměnou místa a času.⁴⁷ Definice bez konkrétnějšího vymezení obsahuje alespoň následek při zjevném narušení dobrých mravů.⁴⁸ Jednání subjektu bude stiženo relativní, potažmo absolutní neplatností.⁴⁹

Dobré mravy jsou významné proto svou funkcí korektivu. Uplatní se v situacích, kdy na první pohled jednání platné neobstojí v testu zákonnosti a stane se případem zneužitého práva.

Dobré mravy a dobrou víru vnímám (podobně jako zásadu poctivosti) jistý předpoklad, který musí být naplněn, aby nedošlo ke zneužití práva. Až s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu je možné uvažovat o zneužití práva. Bude záležet na tom, do jaké doby byl subjekt právního poměru v dobré víře, zda a kolikrát se zdržel mravního chování.

4.3 Obcházení zákona

Subjekt obchází zákon tehdy, naplňuje-li doslova znění textu zákona a zároveň nerespektuje smysl a účel právní normy.⁵⁰ Jinými slovy se jedná o případ, kdy strany chtějí dospět k výsledku oklikami.⁵¹ Občanský zákoník konkrétně neupravuje obcházení zákona. Naopak Ústavní soud jej v jednom svém nálezu⁵² zahrnuje pod čl. 11 odst. 3 Listiny. Ve velké většině případů se obcházení zákona vyskytuje v oblastech, které jsou kogentně upraveny. Kogentní normy totiž potlačují autonomii vůle a seberealizaci jednotlivce. Zákon by měl být vykládán v jeho duchu, ale ne pokaždé se zákonodárci podaří vyjádřit myšlenku zcela pochopitelně. V takových případech je nutné nepřekračovat hranice výkladu a aplikace normy. V opačném případě hrozí,

⁴⁶ TÉGL, Petr. *K úpravě dobré víry v novém občanském zákoníku*. Buletin-advokacie [online]. 2011, č. 1, s. 35. [cit. 04. 09. 2021]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Tegl_Dobra_vira.pdf

⁴⁷ HANDLAR, J., DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2077-2092.

⁴⁸ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1-38.

⁴⁹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.207.

⁵⁰ ELIÁŠ, Karel. *Obcházení zákona*. Právní rozhledy [online]. 2018, č. 15-16, s. 515. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpax4s7ge2v6mjwl5zv6njrgu&groupIndex=0&rowIndex=0>

⁵¹ ELIÁŠ, Karel. *Porušení zákona oklikou: fraus legis fakta v civilním právu*. Právník [online]. 2018, č. 11, s. 897-921. In: Právní prostor [cit. 5. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/poruseni-zakona-oklikou-fraus-legis-facta-v-civilnim-pravu>.

⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 319/05.

že s textem normy bude nakládáno libovolně. Subjekty následně vyplňují mezery, které údajně z normy pramení. Vytváří povinnosti či práva nad rámec zákona či účelově vykládají právo proti jeho smyslu.⁵³

Právní jednání je řádné, pokud subjekt nad právní normou přemýšlí ve smyslu jejího výkladu. Pokud subjekt úmyslně pasuje na normu nesprávný výklad, normu zneužívá. Aby soudce mohl správně vyhodnotit jednání subjektu, nesmí slepě sledovat výklad právní normy, ale musí přihlédnout i ke konkrétním skutkovým okolnostem. Nález Ústavního soudu hovoří podobně. Soudce si musí udržet odstup od přílišného formalismu, nesmí mít pouze dojem, že subjekt právo obchází. Obcházení zákona je neurčitý právní pojem a otevírá možnosti k volnějším nakládání.⁵⁴

L. Tichý uvádí rozdíl mezi obcházením práva a zneužitím práva. V případě obcházení postrádá právo subjektu existenci. V případě zneužití práva sice subjektivní právo existuje, ale subjekt jej vykonává nad rámec zákonného obsahu.⁵⁵ K. Eliáš tvrdí, že oba instituty mají společný rys, a to, že subjekt se snaží pomínout obsah právní normy, když poukazuje formalisticky na slovní znění. Současně popírá smysl a účel s cílem vyloučit hrozící sankci za protiprávnost takového jednání.⁵⁶

Existenci závadnosti v jednání může vyřešit jen soudce. Může vyhodnotit, o který podtyp zneužití práva v konkrétním případě jde. Pokud soud argumentuje ve prospěch obcházení zákona, opírá se o zákon. Pokud soud vyhodnotí případ jako zneužití práva, pak autoři nenaznačují, jaké konkrétní závadné prvky by měl soud nalézt.⁵⁷ L. Tichý konstatuje, že obcházení zákona může být současně pojímáno jako zneužití práva.⁵⁸ S myšlenkou Tichého souhlasím, zneužití práva absorbuje obcházení zákona. Kde je však pomyslná hranice, při které k absorpci nedochází? V případě obcházení zákona právo neexistuje, zatímco v případě zneužití práva je právo vykonáváno nad svůj rámec.⁵⁹

⁵³ ELIÁŠ, Karel. *Porušení zákona oklikou: fraus legis fakta v civilním právu*. Právník [online]. 2018, č. 11, s. 897-921. In: Právní prostor [cit. 5. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/poruseni-zakona-oklikou-fraus-legis-fakta-v-civilnim-pravu>.

⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 3646/13.

⁵⁵ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.41.

⁵⁶ ELIÁŠ, Karel. *Porušení zákona oklikou: fraus legis fakta v civilním právu*. Právník [online]. 2018, č. 11, s. 897-921. In: Právní prostor [cit. 5. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/poruseni-zakona-oklikou-fraus-legis-fakta-v-civilnim-pravu>.

⁵⁷ ELIÁŠ, Karel. *Porušení zákona oklikou: fraus legis fakta v civilním právu*. Právník [online]. 2018, č. 11, s. 897-921. In: Právní prostor [cit. 05. 09. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/poruseni-zakona-oklikou-fraus-legis-fakta-v-civilnim-pravu>.

⁵⁸ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.202.

⁵⁹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.41.

4.4 Šikana

Šikanou se rozumí výkon práva, kterým má dojít ke způsobení škody druhé straně.⁶⁰ Šikana na první pohled splňuje znaky zneužití práva. Adresát právní normy nesleduje zákonodárcem žádaný účel. Šikana má se zneužitím práva společné to, že šikanózní jednání musí dosahovat intenzity. Proto by neměl být postihován případ, jehož důsledkem je jen zanedbatelný užitek či marginální újma.⁶¹

V určitých znacích se šikana se zneužitím práva rozchází. Za prvé proto, že šikana má vlastní a speciální právní úpravu v § 2909 občanského zákoníku.⁶² Pokud jednání naplňuje znaky šikany, musí soudce automaticky dát přednost této právní normě, tj. § 2909, nikoli skutečnost subsumovat pod § 8 občanského zákoníku.

Další rozdíl spočívá ve stupni zavinění a následcích. V obou případech jde o zdánlivý výkon práva. U zneužití práva je mnohdy úmysl prostý. Šikana předpokládá úmysl kvalifikovaný. Zneužití práva nemusí nutně vyústit v újmu. Šikanou se naopak rozumí takové činy, jejichž hlavním účelem je poškodit jiného.⁶³

Příkladem šikany je situace, v níž soused postaví na vlastním pozemku vysokou stěnu, aby zastínil susedovu vyhlídku.⁶⁴ Soused může svobodně vykonávat svá subjektivní práva. V momentě nikoli vlastního štěstí se výkon práva v souladu se zákonem mění na jednání protiprávní.

Komentářové znění § 2909 uvádí i mnohonásobně závažnější šikanózní jednání. Vlastník pronajme bytovou jednotku nájemci. Vlastník bytu je ochotný zrekonstruovat byt před nastěhováním nájemce na vlastní náklady a podle přání nájemce. Po provedené rekonstrukci a nastěhování nájemce do bytu nájemce vypoví nájemní smlouvu.

Z oblasti soukromého práva jsou zaznamenány případy pracovních příležitostí v zahraničí, které obsahují šikanózní chování. Zaměstnanec přijme nabídku nové práce v jiném státě a nechá si od zaměstnavatele uhradit náklady spojené s ubytováním. S uplynutím několika dní vypovídá zaměstnanec pracovní smlouvu jako pomstu zaměstnavateli.⁶⁵

⁶⁰ HURDÍK, Jan. Zneužití subjektivních občanských práv. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta, 1987, s 14–15.

⁶¹ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013, s. 164.

⁶² MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013, s. 163.

⁶³ BEZOUŠKA, P. In: Hulmák, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1537.

⁶⁴ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013, s. 163.

⁶⁵ BEZOUŠKA, P. In: Hulmák, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1537.

Pojednání o šikaně se mi z koncepčního hlediska zdálo vhodné zařadit jak do této kapitoly, tak do kapitoly o formách a podobách zneužití práva. Šikana se zákazu zneužití práva v mnohém podobá. Na druhé straně jsou šikanózní jednání v hmotném právu výjimečná. Tento vcelku zvláštní jev je nalézán jen v sousedských sporech.⁶⁶ Oproti tomu v civilním procesu se dají za šikanu označit všechna podání, kterými účastník sleduje zatížení soudního systému, či se chce pomstít druhému účastníkovi.⁶⁷ V tomto procesním pojetí má podle mého názoru šikana úplně jiný význam na rozdíl od hmotněprávního vymezení šikany v občanském zákoníku. V případě chápání šikany v procesních intencích bych šikanu podřadila pod podobu zneužití práva v civilním procesu. V případě hmotněprávního nazírání na šikanu bych mezi ni a zákaz zneužití práva rovnítko nekladla.

⁶⁶ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013, s. 163.

⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 1929, sp. zn. Rv I 1378/28.

5. Zneužití práva z pohledu subjektů a časového hlediska

Kdo může zneužít právo? Z hmotněprávního pohledu je počet subjektů omezenější. Zneužití právo mohou obvykle pouze subjekty právního poměru. Mohou tak učinit v momentu založení právního poměru, při jeho změně, nebo se zánikem hmotněprávních práv a povinností.

Z hmotněprávního vztahu mohou vyvstat nesrovnalosti. Pokud se účastníkům nepodaří situaci vyřešit, je na místě zvažovat soudní pomoc. V tomto momentě se hmotněprávní rovina dílem překlápá v rovinu procesněprávní. Subjekty právního poměru se vedle hmotněprávního postavení stávají účastníky řízení. V návaznosti na to se jim naskýtá možnost zneužití normy procesního práva. Před soudem mohou zneužít právo jak účastníci, tak dále i advokáti a jiné subjekty na řízení zúčastněné. Každý tak však může činit v jiném zájmu s jinou intenzitou.⁶⁸

Podle mého názoru je nezbytné konkretizovat, zda se jedná o hmotněprávní nebo procesní zneužití práva. Rozdílů je mnoho. V případě hmotněprávního zneužití práva vycházíme z norem hmotněprávních. Hovoříme o subjektech právního poměru. Následkem je obvykle neplatnost právního úkonu. Procesní zneužití práva se může odehrát jedině před orgány soudní moci nebo před jinými orgány veřejné moci. Procesní zneužití práva vychází z pramenů procesněprávních. Následkem je neposkytnutí právní ochrany zneužitému právu, jeho neúčinnost, zdánlivost. Teoretický základ zneužití práva podle hmotného i procesního práva je stejný. Myslím si, že by si zneužití práva zasloužilo přídomek podle právního odvětví, v němž k němu dochází. Pro adresáty práva může být pojem zneužití práva jinak velmi matoucí. Adresáti mohou být střídavě odkazováni do hmotného i procesního práva, přičemž jednotlivé závěry v závislosti na pramenu práva se podstatně liší.

Nyní rozeberu zneužití práva a subjekty výlučně z pohledu civilního procesu. Nejčastěji se podle mého názoru zneužití práva dopouštějí účastníci řízení. Důvodem je skutečnost, že jsou nositeli nejrůznějších procesních práv a povinností. V porovnání se soudci a advokáty mají účastníci značný vliv na průběh řízení, jelikož je v jejich zájmu vyřešit konkrétní právní poměr. Za splnění zákonem předvídaných podmínek určují předmět řízení.⁶⁹

Zneužití práva je zakázáno. Zakaz zneužití práva je povinnost. Každá povinnost v sobě implikuje i oprávnění. Úsměvné je, že účastníci se ve většině případů soudí pouze o práva, nikoli o povinnosti. Přesto bychom mezi právy a povinnostmi neměli vést dělicí čáru a v případě zákazu zneužití práva na ně nahlížet společně.⁷⁰ Všechna potenciální práva a povinnosti, které

⁶⁸ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.244.

⁶⁹ § 95 a násl. občanského soudního řádu.

⁷⁰ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Co je důležitější – právo nebo povinnost? *Bulletin advokacie.cz* [online]. 2017, [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/co-je-dulezitejsi-pravo-nebo-povinnost>.

může účastník řízení zneužít, se liší v závislosti na mnoha faktorech. Na inteligenci účastníka řízení, úmyslu, druhu řízení, povahy skutkového stavu.

Demonstraci sledu zneužitých práv bych ráda předvedla na soudním řízení sporného charakteru v intencích občanského soudního řádu, o žalobě na zaplacení peněžité částky. Tento příklad jsem vymyslela pouze pro přehled.

Spor o zaplacení peněžité částky se vždy vede mezi dvěma stranami, žalobcem a žalovaným. Žalobce musí dát soudu na vědomí, že má právní zájem zahájit soudní řízení. Učiní první úkon v řízení a pošle soudu žalobu, ve které vyličí skutkové okolnosti, označí druhou stranu, navrhne právní petit (§ 79 občanského soudního řádu). Již v momentě podání žaloby na věcně a místně nepřislušný soud může dojít k vůbec prvnímu zneužití práva žalobcem. Žalobce úmyslně zatíží počátek soudního řízení. Místně nepřislušný soud bude muset postoupit návrh soudu místně příslušnému, popř. v případě nesprávné věcné příslušnosti předložit návrh nadřízenému vrchnímu soudu (§ 104 a 104a občanského soudního řádu).

Po podání návrhu obvykle následuje zaplacení soudního poplatku. Zde může žalobce využít podání návrhu na osvobození od soudních poplatků. Pokud bude jeho podání založeno na nedůvodných argumentech, zpomaluje žalobce řízení o usnesení, které soud musí vypracovat a v němž účastníkovi právo nepřizná (§ 138 občanského soudního řádu).

Pokud spor nebude možné rozhodnout jen na základě listinných důkazů předložených účastníky řízení a soud bude vyžadovat slyšení účastníků, nařídí jednání (§ 115a občanského soudního řádu). Účastníci řízení mohou zneužít své procesní právo, pokud se opakovaně nebudou k jednání dostavovat. Řízení může proběhnout i bez účasti účastníků řízení. Pro ilustraci předpokládejme, že absentují u jednání s úmyslem. Činit tak mohou např. z důvodu nemoci, přičemž ve skutečnosti žádnou nemocí netrpí. Jestliže se přeci účastníci k jednání dostaví a budou vypovídat, mohou zneužít svou další procesní povinnost. V neprospěch druhé procesní strany podají hrubou výpověď a uvedou druhou stranu v nepříjemné pocity před přítomným soudem a veřejností.⁷¹ Závěrečným zneužitím práva může být např. úmyslné zpětvzetí žaloby, nebo přistoupení na uzavření soudního smíru, jehož sjednání bude jedna procesní strana komplikovat a uměle protahovat.⁷²

⁷¹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš; MASLOWSKI, Solange; TROUP, Tomáš. Zneužití práva. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.244.

⁷² CHAPULSKÁ, Lenka. *Několik poznámek ke zneužití procesního práva v civilním řízení*. Právní prostor. [online]. 2016, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nekolik-poznamek-ke-zneuzeni-procesniho-prava-v-civilnim-rizeni#note-10>.

Pokud bych měla počínání účastníků řízení shrnout, zneužití procesní práva mohou v jakékoli fázi řízení. Zneužití práva mohou vůči soudu i vůči sobě navzájem. Podle mého názoru může spočívat zneužití práva v úmyslu kazit plynulost soudního řízení. Účastníci mohou zneužití práva se záměrem emocionálně atakovat sebe navzájem.

J. Vozár považuje za subjekt zneužívající právo či povinnost soud.⁷³ Soud může např. vyslovit místní nepřislusnost v úmyslu zbavit se spisu, dále opakovaně, a hlavně nedůvodně odročovat soudní jednání. Z neznalosti právní úpravy či z touhy pomoci jedné straně řízení často soud nesprávně poučuje účastníky či protahuje stanovení okamžiku koncentrace řízení. Domnívám se však, že v porovnání s účastníky řízení soud zneužívá své procesní povinnosti a práva výjimečně, jelikož jeho primárním cílem je vyřešení právního problému. K účastníkům by neměl mít citové pouto. Proto průtahy způsobené soudem jsou obvykle založeny na nerespektování zákonných norem.⁷⁴

Soudci mají povinnost respektovat nejenom normy českého právního řádu, ale i pravidla plynoucí z mezinárodních smluv (čl. 95 ústavního zákona). V souladu s Úmluvou o právech dítěte by mělo být dítě slyšeno v každém soudním řízení příslušným orgánem. Konkrétní způsob upravuje vnitrostátní právní úprava (čl. 12 Úmluva o právech dítěte). V České republice náleží provedení této povinnosti soudu (§ 100 odst. 3 občanského soudního řádu). Výjimečně se výsledku dítěte může ujmout orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud by se soudce výsledku dítěte vyhýbal a orgán sociálně-právní ochrany dětí k výsledku povolával opakovaně, dopouští se v takovém případě soud zneužití práva, resp. procesní povinnosti.⁷⁵

Na podobné bázi soudy zneužívají povinnost shlédnout posuzovaného v řízení o svéprávnosti (§ 55 odst. 1 občanského zákoníku, § 38 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních). Pokud není podle zákona možný výslech, je na místě, aby se soudce dostavil k účastníkovi např. do zdravotnického zařízení a vlastními smysly osobu zhlédl. V praxi se mnohem častěji stává, že namísto soudce zhlédne osobu vyšší soudní úředník. Judikatura dovoluje soudci povolát ke zhlédnutí jinou osobu. Může se však jednat jen o případy výjimečné a zdůvodněné.⁷⁶ Jsem přesvědčena, že se jedná o zneužití práva, pokud soud ke zhlédnutí

⁷³ VOZÁR, Jozef. *Obrana proti zneužívaniu práva v judikatúre slovenských a českých súdov a v zahraničnej judikatúre*. Sborník Karlovarské právnické dny [online]. 2013, č. 21, s. 266-281. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 06. 09. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrnppww4del4zdcx3tl4zdmnq&groupIndex=0&rowIndex=0>.

⁷⁴ *Stížnosti na soudy neubývá, plynulost řízení není zaručena*. Ochránce. [online]. 2015, In: Ochránce [cit. 24. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/stiznosti-na-soudy-neubyva-plynulost-rizeni-neni-zarucena/>.

⁷⁵ TOMEŠOVÁ, Jana. *Výslech dítěte v soudním řízení*. Právní prostor.cz [online]. 2020, [cit. 24. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vyslech-ditete-v-soudnim-rizeni>.

⁷⁶ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2016, č. j. CpjN 201/2015.

posuzovaného opakovaně povolává vyššího soudního úředníka. Soud nemůže rozhodnout v souladu se zásadou materiální pravdy, pokud osobu neviděl a rozhodnutí činí jen na podkladě protokolu.

Vedle účastníků řízení a soudu se může zneužití procesních práv dopustit advokát. Byla jsem pevně přesvědčena o možnostech profesních přešlapů advokátů. Bohužel jsem však nenašla případy, v nichž by advokát zneužil procesní právo či povinnost. Advokáti pochopitelně vystupují v situacích, v nichž dochází ke zneužití práva. Důsledky zneužití práva však nejsou způsobeny jejich vinou. Následky zneužití práva jsou přičitatelné účastníkům řízení, kteří využili služeb poskytovanými advokáty. Na první pohled se pak může jevit, že advokát zneužívá práva, čemuž tak ve skutečnosti není.

Případem, který na první pohled připisoval zneužití práva advokátovi, byla kauza tzv. formulářových žalob.⁷⁷ V uvedeném řízení se nechala žalobkyně zastoupit advokátem. Jednalo se o spor, v němž žalobkyně vymáhala neuhrazené jízdné. Žalobkyně byla podnikatelkou v nakupování a vymáhání pohledávek. Vedlejší účastník se skutečně neprokázal při kontrole v městské hromadné dopravě platným jízdním dokladem. Ústavní soud v této věci uvedl, že žalobkyně vymáhala 8 000 podobných případů. Všechny pohledávky byly podobného ne-li totožného rázu – nezaplacené jízdné v městské hromadné dopravě. Žalobkyně tedy uplatňovala nároky skrze stejné vzory. Jednotlivé návrhy se lišily jen identifikačními údaji údajného dlužníka, uvedením data jízdy a linkami městské hromadné dopravy. V neposlední řadě se uvedla celková výše dluhu a počáteční lhůta prodlení se splacením peněžitého dluhu. Vyplňování typově shodných návrhů je ryze administrativní povinnost, k jejímuž výkonu není nutné právnické vzdělání. Pokud tedy žalobkyně požadovala náhradu nákladů za právní pomoc advokáta, jednalo by se dle Ústavního soudu o neúčelně vynaložené náklady. Z popsaného případu plyne, že advokát vystupoval při zneužití procesního postavení. Mám však za to, že pochybení je na straně žalobkyně, která právní pomoc advokáta využila. Zde advokát své právní postavení nezneužil, jelikož hájil zájmy a pokyny žalobkyně a poskytoval právní služby, které mu ukládá zákon (§ 2, 4 zákona o advokacii). Z jeho strany se tedy o zneužití práva nejednalo (§ 15a zákona o advokacii). Právo na právní pomoc zneužila žalobkyně, když žádala po žalovaném náhradu nákladů za právní zastupování.

Zda advokáti procesní práva nezneužívají, nemohu s jistotou tvrdit. Já jsem se s případy zneužití práva advokáty při rešerši zdrojů nesetkala.

S

⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. I. ÚS 988/12, podobně i nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 193/17.

Státní zastupitelství vystupuje v civilním řízení jako zvláštní subjekt. V řízeních vystupuje výjimečně. Podobně jako u advokátů jsem nenalezla případy, které by mířily na státní zástupce, jak zneužili procesní práva. Nadto mají státní zástupci ve statistikách nejnižší čísla za kárná provinění. Prohřešky státních zástupců spočívaly např. v pití alkoholu na pracovišti či přátelství s občany, kteří měli kriminální minulost.⁷⁸ Domnívám se, že se jednalo o výjimečné případy u konkrétních jedinců a státní zastupitelství se v zásadě zneužití procesních práv a povinností nedopouští.

Ojedinelé případy zneužití práva byly zaznamenány u znalců. Zneužití spočívalo v pozdním vyhotovení znaleckého posudku. Pokud znalec otál s vyhotovením znaleckého posudku, soud by měl na situaci reagovat pružně a jmenovat jiného znalce. Současná praxe bohužel jmenování jiných znalců nezná. Naopak původním znalcům lhůtu a vyhotovení znaleckého posudku opakovaně prodlužuje.⁷⁹

Dílčím závěrem této kapitoly je tedy fakt, že i přes množství rozličných subjektů účastnících se civilního řízení, se v zásadě zneužití práva dopouštějí účastníci řízení a soud. Ve výjimečných případech se zneužití práva dopouštějí znalci. Advokáti a státní zástupci se procesních práv podle dostupných zdrojů v podstatě nedopouštějí.

Část nadpisu této kapitoly obsahuje zneužití práva v kombinaci s časem. V mnou nastíněném soudním řízení o zaplacení peněžité částky bylo patrné, že některé úkony jsou spjaty pouze s počátkem řízení, s některými úkony vyčkává účastník až do závěrečné fáze soudního řízení. Většina úkonů se však rozptýluje do celého řízení. Tuto kapitolu uzavírám s myšlenkou, že čas hraje v právním světě významnou roli. V případě posuzování zneužitých práv a povinností nemá vypovídající hodnotu.

⁷⁸ MOTYČKA, Petr. *Kárná řízení advokátů, soudů a státních zástupců aneb měří se všem stejným metrem?* Bulletin-advokacie.cz [online]. 2015, [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/karna-řízení-advokatu-soudcu-a-statnich-zastupcu-aneb-meri-se-vsem-stejnym-metrem>.

⁷⁹ *Stížností na soudy neubývá, plynulost řízení není zaručena.* Ochránce. [online]. 2015, In: Ochránce [cit. 24. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/stiznosti-na-soudy-neubyva-plynulost-řízení-není-zarucena/>.

6. Zneužití práva podle povahy a druhu civilního řízení

Civilní proces se vnitřně člení podle konkrétního účelu a zásad na řízení nalézací, vykonávací, insolvenční, rozhodčí a zajišťovací. Řízení nalézací je právem označováno za základní řízení. Vyjmenovaná řízení mohou probíhat nezávisle na zahájení nalézacího řízení.⁸⁰ Doposud popsané příklady zneužití práva většinou spadaly právě do nalézacího řízení.

Nalézací řízení ovšem není jediným řízením, které kumuluje zneužití práva. Judikatura četně poukazuje na zneužití práva i v ostatních řízeních. Vykonávací neboli exekuční řízení spočívá v nuceném výkonu splnění povinnosti. Pokud povinný dobrovolně nesplnil povinnost uloženou ve vykonatelném rozhodnutí (§ 274 občanského soudního řádu), na realizaci splnění dbá stát.⁸¹

Ústavní soud se v nálezu vyjádřil k myšlence, zda může podání exekučního návrhu za určitých okolností znamenat zneužití práva.⁸² V posuzovaném případě podal věřitel na dlužníka exekuční návrh, ačkoli měl přislíbeno, že dlužník svůj dluh splatí. Dlužník chtěl situaci vyřešit skrze založení bankovního účtu, z něhož měly být finanční prostředky poslány na věřitelův účet. Aby došlo k bankovnímu převodu, dlužník od věřitele potřeboval podepsat prohlášení. Dlužník na věřiteli požadoval sdělení, na který účet mají být peníze přeposlány. Kvůli chybě úřednice bylo zapotřebí podepsat prohlášení podruhé. Věřitel druhý podpis odmítl a obrátil se na soud. Ústavní soud v nálezu poukázal na fakt, že za daných skutkových okolností nemá věřitel právo podat návrh na zahájení exekuce. Dlužník žádal o věřitelovu součinnost, když jej opakovaně prosil o podepsání prohlášení. Exekuční návrh je vhodné podat jen v situacích, v nichž není vidiny splnění dluhu. V popisovaném případě dlužník o splnění dluhu usiloval, i když po jeho splatnosti.⁸³

V jednoduchých případech má dlužník jednoho věřitele a situace spadá pod exekuční řízení. Ve složitějších případech, při mnohosti věřitelů, je třeba se obrátit na insolvenční řízení. V něm nedochází k úplnému uspokojení všech věřitelů, ale jen některých z nich, a navíc jen do určité výše jejich pohledávky.⁸⁴ Na dlužníky by se do jisté míry dalo nahlížet negativně z důvodu nesplnění dluhů. Zákon na druhé straně dlužníkům poskytuje ochranu v případech,

⁸⁰ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, s. 3

⁸¹ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, s. 6

⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3216/14.

⁸³ KUČERA, Jiří. *Podání exekučního návrhu jako zneužití práva a důvod k zastavení exekuce*. Kuceralegal.cz [online]. 2016, In: Kuceralegal [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.kuceralegal.cz/podani-exekucniho-navrhu-jako-zneuzeni-prava-a-duvod-k-zastaveni-exekuce/>.

⁸⁴ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, s. 8.

v nichž věřitelé zneužívají insolvenční návrhy. Důsledkem podání insolvenčního návrhu je, že se v insolvenčním rejstříku objeví jméno dlužníka. Potenciální neuspokojení věřitelé si mohou přihlašovat své pohledávky, popř. nevstupovat do právního jednání s dlužníkem. Někteří věřitelé podávají návrhy jen za účelem šikany⁸⁵, aby poškodili právnickou či fyzickou osobu tím, že se její jméno objeví v insolvenčním rejstříku.⁸⁶

Výše uvedené případy zneužití práva se týkaly povahy řízení. Každé řízení je svou povahou jedinečné, v důsledku čehož je dán široký prostor pro zneužití práv. Nedá se říci, že by konkrétní řízení zahrnovalo určité případy zneužití práva.

Kategorizaci zneužitých práv nepřináší ani druh civilního řízení. Nezáleží na tom, že se jedná o sporné řízení či nesporné. Vliv na zneužití práva nemá ani kontradiktorní postavení účastníků, ani snaha účastníků vyřešit právní poměry do budoucna. Neplatí teze, že v nesporných řízeních účastníci vždy spolupracují. Mnohdy naopak nesporná řízení připomínají chováním účastníků řízení sporná.⁸⁷

⁸⁵ Šikana byla po dlouho dobu jedinou formou zneužití práva. V českém právu je chápána jako úmyslné jednání, které směřuje jen ke způsobení škody. In: HURDÍK, Jan. Zneužití subjektivních občanských práv. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta, 1987, s 14–15.

⁸⁶ Tisková zpráva Nejvyššího soudu. [online]. In: Nsoud.cz [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Sikanoz ni_ insolvence___Zneuziti_ insolvencniho_ navrhu_ k_ vydirani_ a_ pomluve~.

⁸⁷ ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, s. 4, 5.

7. Formy a podoby zneužití práva

Mezi základní formu zneužití práva patří úmyslné konání. Ve většině případů má účastník cílený záměr právo obejít, zneužít, získat neoprávněnou výhodu či zkrátka jen mařit řádný postup řízení.⁸⁸ Nejvyšší soud hovoří dokonce o přímém úmyslu.⁸⁹ Ten se musí vztahovat jak na jednání samotné, tak na vzniklou újmu i na příčinnou souvislost.⁹⁰

Napadá mě otázka, zdali přichází v úvahu i nedbalostní zneužití práva. Podle mého názoru jednající nemusí zřetelně vědět, že zneužívá právo. Domnívám se, že postačí, pokud zhodnotil fakta a bylo mu jasné, že jedná nemravně. Takové zneužití práva bych podřadila pod vědomou nedbalost.⁹¹

Vedle forem, tj. úmyslného či nedbalostního zneužití práva, rozlišuje Z. Pulkrábek tzv. podoby⁹² zneužití práva. Jedná se např. o zbytečný výkon práva. Typickou situací je zahájení soudního řízení při vědomí již probíhajícího řízení ve stejné věci⁹³, dále nevhodný výkon práva způsobující jeho zánik nebo oslabení. Příkladem může být vypořádání manželů v rámci SJM a zpětvzetí návrhu.⁹⁴ Za bezohledný výkon práva by mohlo být podávání žalob za dlužný nájem. Nebyla by podána jedna žaloba, ale několik žalob za každý měsíc. Bezohledný výkon práva bych spatřovala v zatížení soudního systému.⁹⁵

Formy v předešlém odstavci byly nazvány obecně. Pod obecně definované formy zneužití práva je možné podřadit více případů, které mohou být odlišného charakteru. Pod obecné formy se dá podřadit jak zneužití práva hmotných norem, tak i procesních. Vedle obecnějších forem existují i specifitější formy zneužití práva, které již ve svém názvu precizují konkrétní institut a propojují jej s právním odvětvím. Formy zneužití práva, které jsou typické pro civilní proces, jsou popsány v následujících odstavcích.

⁸⁸ ŠUSTOVÁ, Jana. *Abusus iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?* Právní rozhledy [online]. 2015, č. 12, s. 443. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 3. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gez6427gq2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>.

⁸⁹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.22.

⁹⁰ MATZNER, Jiří. Podmínky a platnost vyloučení či omezení odpovědnosti za škodu. *Právní prostor* [online]. 2019. [cit. 7. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podminky-a-platnost-vyloucení-ci-omezení-odpovednosti-za-skodu>.

⁹¹ K vymezení pojmu vědomá nedbalost viz § 2911 občanského zákoníku.

⁹² PULKRÁBEK, Zdeněk. *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství EUROLEX BOHEMIA, a.s., 2007, s. 107 a násl.

⁹³ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.38.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 1860/12.

⁹⁵ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.33.

V civilním soudním řízení se dá zneužít např. institut delegace či institut dožádání. Účastníci mohou po soudu požadovat, aby z důvodu prokázání nových skutečností či navrhování důkazů dožádal jiný soud, který by měl důkaz obstarat či provést. Pokud je důkaz relevantní pro soudní řízení, je stěžejní, účastníci uplatňují institut vhodně. Jestliže však využitím procesního oprávnění sledují obstrukce a cílené protahování civilního řízení, soud vůbec nemusí předkládat např. v případě vhodné delegace návrh účastníků k rozhodnutí o takovém návrhu nejbližše společně nadřízenému soudu.⁹⁶

Další konkrétní podobou zneužití práva je procesní nástupnictví. Jeho jádro spočívá v možnosti účastníka řízení převést svá práva a povinnosti na osobu, která doposud v soudním řízení nevystupovala. Procesní nástupnictví se dělí na univerzální a singulární sukcesí. Příkladem univerzální sukcese je situace, kdy původní účastník např. zemřel. V důsledku úmrtí plyne potřeba ustanovit účastníka nového. Nový účastník obdrží všechna práva a povinnosti po předchozím účastníkovi. Příkladem singulární sukcese je např. situace, kdy se účastník původního řízení dobrovolně rozhodne nepokračovat v řízení a postoupit svá práva a povinnosti. Na rozdíl od univerzální sukcese účastník při singulární sukcesí neztrácí procesněprávní subjektivitu.⁹⁷

Ke zneužití práva dochází nejčastěji při singulární sukcesí. Na první pohled se může zdát, že účastník řízení již nechce v řízení pokračovat a své práva a povinnosti postoupí na jiného účastníka. Soud má však povinnost důkladně zkoumat návrh účastníka o singulární sukcesí. Zneužitím práva by byl případ, v jehož důsledku by byla práva a povinnosti převedena na insolventního jedince, např. bezdomovce. Pohledávka by se stala v budoucnu nedobytnou.⁹⁸

Zneužitím práva je za určitých okolností podání návrhu na předběžného opatření. Předběžné opatření slouží k vyřešení naléhavé situace. Práva a povinnosti mohou být dočasně upraveny. Předběžná opatření jsou vydávána soudy rychleji. Na druhé straně je předběžné opatření podle svého názvu jen předběžné. Účastníkům jsou přiznána práva a uloženy povinnosti pouze dočasně. Judikatura zaznamenala případy, ve kterých žalobce podal návrh na nařízení předběžného opatření, v jehož důsledku zneužil institutu předběžného opatření. Cílem nebylo uspořádat právní poměry do budoucna, nýbrž požadovat sdělení informací a předložení listin po druhé straně. Žalobce dosáhl zamýšlených účinků. Předběžné opatření

⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 2008, sp. zn. 29 Nd 201/2008.

⁹⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta In: ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, s. 85, 86.

⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010.

konzumovalo žalobní cíl žalobce.⁹⁹ Účastník v takové situaci zneužívá právo tím, že místo zahájení řízení ve věci samé dosahuje chtěného výsledku již předběžným opatřením.

Poslední konkrétní podobu zneužití práva, kterou pro demonstraci uvedu, je návrh na osvobození od soudních poplatků. Účastníci řízení mají v souladu s § 138 občanského soudního řádu právo požádat o osvobození od soudních poplatků z důvodu svých poměrů, které jim neumožňují soudní poplatek zaplatit. Soud může vyhovět návrhu částečným či úplným osvobozením od poplatkové povinnosti. Soudu však nic nebrání, aby po zvážení okolností a poměrů účastníka došel k závěru, že osvobození není na místě. Následkem je odmítnutí návrhu na osvobození. Tento moment je pro účastníka rozhodný. Účastník často využívá svého práva bránit se takovému odmítnutí opravným prostředkem. Pokud rozhodoval v prvním stupni okresní soud, o odvolání proti odmítnutí návrhu na osvobození od soudních poplatků rozhoduje nadřízený, tj. krajský soud. Rozhodnutí krajského soudu není pro účastníka konečné. Účastník mnohdy podává návrhy o osvobození soudních poplatků opakovaně a tím brzdí plynulý chod soudního řízení.¹⁰⁰

Nejvyšší soud konstatoval, že k novému návrhu o osvobození od soudních poplatků bude soud přihlížet jen v případě, že účastník uvede ve svých poměrech nové skutečnosti.¹⁰¹ V opačném případě bude návrh z důvodu překážky věci pravomocně rozhodnuté odmítnut. Ústavní soud poukazuje na případy, v nichž účastník i přes zamítavé pravomocné rozhodnutí o osvobození od soudních poplatků opětovně podával nové a nové návrhy. V tomto případě byly soudy zatěžovány neustálým šikanózním jednáním účastníka. Ústavní soud v návaznosti na obtěžující chování účastníků nařizuje, aby byl nejen návrh na osvobození od soudních poplatků odmítnut, ale aby nadto bylo řízení o návrhu na přiznání osvobození od soudních poplatků zastaveno.¹⁰²

Lze poznamenat, že šikanózní návrhy na osvobození od soudních poplatků nepůsobí neblaze jen vůči soudu, ale i vůči druhé procesní straně. L. Chalupská používá pojem „*spor*

⁹⁹ SVOBODA, Karel. Vady žaloby nezaviněné žalobcem, Jak z toho? Právní fórum 2007, č. 9, 316 In: TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s.231.

¹⁰⁰ CHAPULSKÁ, Lenka. *Několik poznámek ke zneužití procesního práva v civilním řízení*. Právní prostor. [online]. 2016, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nekolik-poznamek-ke-zneuzeni-procesniho-prava-v-civilnim-řízení#note-10>.

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1301/2013, Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2004, sp. zn. III. ÚS 404/04.

¹⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 1. 2010, č. j. I. ÚS 1439/09-1.

*pro spor*¹⁰³. Šikanující účastník nemá reálný zájem na vyřešení sporu, ale snaží se druhému účastníku znepríjemnit život.

Nabízí se otázka, kdo na obstrukce účastníka má reagovat, zdali soud či poškozený účastník. Přikláním se ke stanovisku L. Chalupské. Na chování účastníka musí upozornit nejen soud jakožto nadřazený subjekt soudního řízení, ale i poškozený účastník. Nevyplatí se být neaktivním pozorovatelem. Svá práva si má každý střežit.¹⁰⁴

¹⁰³ CHAPULSKÁ, Lenka. *Několik poznámek ke zneužití procesního práva v civilním řízení*. Právní prostor. [online]. 2016, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nekolik-poznamek-ke-zneuzeni-procesniho-prava-v-civilnim-rizeni#note-10>.

¹⁰⁴ Srov. *Vigilantibus iura scripta sunt*.

8. Následky zneužití práva

Z trichotomického pojetí právní normy, tj. hypotéza, dispozice, sankce mi zbývá zaměřit se na třetí složku v pořadí. Je důležité správně rozklíčovat existenci zneužitého práva, nicméně stejně relevantní je potrestání účastníka. Následek zneužitého práva se neprojeví pouze ve sféře rušitele, ale i v právech a povinnostech druhého účastníka. V úvahu přicházející následky zneužití práva budou nyní popsány.

Občanský soudní řád ani Listina základních práv a svobod o následcích zneužití práva nehovoří. Proto je nutné se podívat do norem hmotného práva. Občanský zákoník v § 8 pojímá za sankci odepření právní ochrany. Komentář k § 8 občanského zákoníku definuje nepožití právní ochrany jako upření přiznání právních následků. Naopak občanský zákoník přiznává ochranu tomu, do jehož sféry bylo zneužitím práva zasaženo.¹⁰⁵ Dostáváme se k další otázce, co se rozumí tím, že zákon odepírá přiznat právní následky. Konkrétním projevem tohoto pravidla může být cokoli.

Občanský zákoník z roku 1964 hovořil o jediné sankci, a to o absolutní neplatnosti.¹⁰⁶ Absolutní neplatnost je termínem hmotného práva. V civilním procesu se s absolutní neplatností nesetkáváme. Tuto sankci zde uvádím z následujícího důvodu. Domnívám se, že s množstvím podob a forem zneužití práva je zapotřebí uvažovat o více sankcích. Každé zneužití práva má jinou intenzitu, jinou škodlivost. V souhrnu se sice jedná o jednání protiprávní. Nemyslím si však, že je spravedlivé s ohledem na rozdílnou závažnost všechna zneužití práva postihnout stejně.

Důsledky zneužití práva byly naznačeny v předcházející kapitole v souvislosti se soudními poplatky, a to odmítnutí návrhu či zastavení řízení ve věci samé. Zastavení řízení považuji za obzvlášť důsledné v situacích, kdy je nutné odhlédnout od formálního znění právních norem a v úvahu vzít aktivitu, chování a neopodstatněná podání účastníka řízení.¹⁰⁷

Ustanovení § 53 občanského soudního řádu uvádí pořádkovou pokutu jako sankci za nevhodné chování. Můj názor je následující: finanční újma, nehledě na její výši, zasáhne účastníka řízení. Sankce by měla spočívat ve způsobení újmy, aby si účastník dostatečně uvědomil své nevhodné chování. Na druhé straně je rozumné vnímat pořádkovou pokutu jako

¹⁰⁵ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 86-93.

¹⁰⁶ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 206.

¹⁰⁷ R 46/2012.

institut výjimečné povahy.¹⁰⁸ Není totiž primární rolí civilního procesu někoho trestat, tomu slouží jiná právní odvětví, např. trestní či správní právo.

Na mnoha místech občanského soudního řádu, potažmo v dalších civilně procesních předpisech, je naznačen následek spočívající v nepříhlížení k úkonům. Soud si je vědom, že účastník nějaký úkon učinil. Nicméně se soud úkonem nezabývá. Příkladem mohu uvést § 41a odst. 3 občanského soudního řádu. Zde je uvedeno, že se nepřihlíží k úkonům účastníka, které nejsou za řízení přípustné. Nepřípustné jsou námitky o duševní nezpůsobilosti. Bezpředmětné jsou žádosti o ustanovení zástupce, ačkoli byla žaloba vzata účastníkem zpět. Závěr o šikanózní povaze úkonů je však možné učinit až po zvážení všech okolností případu.¹⁰⁹

Prostředky obrany proti zneužití práva má nejen soud. Účastník může negativně pociťovat zneužití práv ve své materiální i imateriální sféře. Protahováním řízení se účastníkovi vzdaluje šance na vydobytí pohledávky. Stres a obavy mohou vyústit v zhoršení zdravotního stavu účastníka. Obranou je podání žaloby na náhradu škody či nemajetkové újmy (§ 2956 občanského zákoníku). Pokud by imateriální újmu způsobil účastníkovi postup soudu, je třeba uvažovat o žalobě proti nesprávnému úřednímu postupu či nezákonnému rozhodnutí (viz Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem).¹¹⁰

¹⁰⁸ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 247.

¹⁰⁹ PODANÝ, J. In: Svoboda, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 188–193.

¹¹⁰ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 247.

9. Prevence a obrana proti zneužití práva

V poslední teoretické kapitole se zaměřím na to, jak český právní řád předchází zneužití práva a jak v případě existence zneužití práva konkrétními prostředky situaci koriguje. Výše zmíněné sankce mají s instituty z této kapitoly společné to, že proti zneužití práva bojují. Jejich aplikace je ale v rukou soudu, který má diskreční pravomoc.

V následující kapitole rozeberu tři instituty, které upravuje občanský soudní řád. Jejich aplikace mi přijde vhodná zejména proto, že není až tak nutné přihlídnout ke konkrétním okolnostem. Jejich funkce vychází ze zásad formálního výkladu práva. Zneužití těchto institutů je pro účastníka velmi obtížné.

Institut, který z velké míry zabezpečuje prevenci zneužití práva, je koncentrace řízení. Do roku 2009, než nabyla účinnosti novela zákonné koncentrace řízení, měli účastníci možnost tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhopvat důkazy kdykoli v průběhu řízení. Konečné rozhodnutí tak mohlo být oddáleno nekonečným množstvím nekoncentrovaných úkonů. Řízení postrádalo vývojovou linii, svižnost a rovnost pro obě strany řízení. Ty se mohly předhánět v nekončícím trumfování sebe navzájem.

Koncentrace řízení vnesla do řízení obrovskou koordinovanost v tom smyslu, že skutečnosti a důkazy mohou účastníci navrhopvat a tvrdit do nastoupení určitého okamžiku. Koncentrace hraje svou roli ve sporném řízení podle občanského soudního řádu a v jiných řízeních podle zákona o zvláštních řízeních soudních. Soud má na koncentraci jistý vliv, jelikož musí o koncentraci a o okamžiku tzv. „*stopstavu*“ nových důkazů a tvrzení účastníky poučit. Rovněž soud nesmí ke skutečnostem po nastoupení zákonné koncentrace přihlídnout.¹¹¹

Koncentrace řízení je tedy institutem, který zneužití práva předchází. Pokud soud postupuje svědomitě a nemá zavřené oči, nemůže mu uniknout nepoctivé jednání účastníků. Pokud se však stane, že si účastníci šetří zneužití práva až na průběh či závěrečnou fázi soudního řízení, nastupují obranné mechanismy. Jedná se o pořádkovou pokutu, kontumační rozsudek a separaci nákladů řízení.

K pořádkové pokutě jsem již uvedla, že je vhodným nástrojem pro pocítení újmy ve finanční sféře. Neexistuje obecná shoda na aplikaci tohoto institutu. Někteří autoři argumentují ve prospěch mírnějších opatření, jiní naopak vyzdvihují univerzálnost jejího využití. Pořádková pokuta je upravena v § 53 občanského soudního řádu. Ukládá soudci diskreci, zda k její aplikaci přistoupí a v jakém rozsahu. Zákon dovoluje uložit pokutu až

¹¹¹ JIRSA, Jaromír. *Lze se účinně bránit zneužívání práva v civilním proces?* Právní prostor. [online]. 2014, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/lze-se-ucinne-branit-zneuzivani-prava-v-civilnim-rizeni>.

do výše 50 000 Kč. A to i opakovaně, pokud účastník své prohřešky opakuje. Výhodou pořádkové pokuty je mimo jiné i to, že může být uložena i jiným subjektům, než jsou pouze účastníci řízení.¹¹² Pořádková pokuta má dvojí roli – jednak je institutem reagujícím na zneužití práva, jednak je z pohledu předcházející kapitoly sankčním opatřením.

Uložení pořádkové pokuty nevede k zastavení řízení. Oproti tomu existují instituty, které mají sankční charakter a současně po jejich vydání řízení končí. Jedná se o vydání kontumačních rozsudků. Občanský soudní řád upravuje dva rozsudky, konkrétně rozsudek pro uznání podle § 153a a rozsudek pro zmeškání podle § 153 b. Rozsudek pro uznání soud vydá jako sankci za nedostavení se k přípravnému jednání, nebo za nevyjádření se ke kvalifikované výzvě k vyjádření k žalobě podle § 114b občanského soudního řádu.¹¹³ Rozsudek pro zmeškání soud vydá v situaci, kdy se žalovaný nedostaví k prvnímu jednání ve věci.¹¹⁴ Kontumační rozsudky považují za spravedlivé řešení neodůvodněné pasivity účastníka.

Posledním institutem, který míří na zneužití práva, je separace nákladů řízení. Občanský soudní řád v § 147 popisuje, kdo má nárok na náhradu nákladů řízení oproti druhé straně řízení. Stěžejní zásadou je úspěch ve věci. Pokud účastník spor vyhraje, jím vynaložené náklady uhradí druhá strana řízení. Co všechno se však řadí mezi náklady řízení, které má druhá strana platit? Co když si vítězná strana naúčtuje úkony, které byly před soudem např. v oblasti dokazování provedeny zbytečně či jejich obstarání bylo neekonomické? Právě na tyto situace míří separace nákladů. Pokud by účastník zvítězil a měl právo na plnou či poměrnou část náhrady nákladů, ještě není situace konečná. Soud musí přihlédnout k tomu, zda některé procesní situace nezavinil úspěšnější účastník schválně. Bylo by nespravedlivé, aby takové náklady hradil účastník neúspěšný. Pokud soud vyhodnotí, že některé náklady vznikly zbytečně, hradí si je úspěšný účastník ze svého. Z celkové sumy nákladů se nehospodárné náklady oddělí, separují.¹¹⁵

¹¹² HROMADA, Miroslav. In: *Občanský soudní řád*. 3. vyd. Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 344-347.

¹¹³ HRNČIŘÍK, Vít. In: *Občanský soudní řád*. 3. vyd. Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 730-736.

¹¹⁴ HRNČIŘÍK, Vít. In: *Občanský soudní řád*. 3. vyd. Nakladatelství C. H. Beck, 2021, s. 736-744.

¹¹⁵ JIRSA, Jaromír. *Lze se účinně bránit zneužívání práva v civilním proces?* Právní prostor. [online] .2014, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/lze-se-ucinne-branit-zneuzivani-prava-v-civilnim-rizeni>.

Empirická část

Z teoretických poznatků jsem došla k závěrům: česká civilistická právní úprava neumožňuje jednoznačné vymezení zneužití práva v civilním řízení, česká právní úprava umožňuje zneužití práva nejen účastníkům řízení, ale rovněž soudu, česká právní úprava neposkytuje absolutní prevenci před zneužitím práva, česká právní úprava nedefinuje vyčerpávajícím způsobem odpovědnost a sankce za zneužití práva.

Pro účely diplomové práce jsem vytvořila dotazník, pomocí něhož jsem chtěla následující teoretické hypotézy praxí potvrdit, nebo vyvrátit. Text dotazníku je přiložen k textu práce. Dotazník obsahuje pokyny, jak dotazník vyplnit, a samotné zadání dotazníku.

Oslovila jsem celkem 28 soudců, advokátů a státních zástupců z více krajů České republiky. Pro vyplnění dotazníku jsem stanovila respondentům cca měsíční lhůtu, po jejímž uplynutí se mi vrátilo 15 vyplněných dotazníků. Soudce jsem oslovila ze soudů okresních, krajských, vrchních i nejvyššího soudu. Podobným způsobem jsem kontaktovala i státní zástupce.

Jsem si vědoma toho, že můj získaný vzorek není nijak velký. Přesto pevně věřím, že se mi podaří nahlédnout do reálného právního světa, který s pojmem zneužití práva operuje a vyvodím nějaké závěry.

1. Podoba dotazníku

Před vyplněním dotazníku jsem respondenty seznámila s formou, jakou mají dotazníky vyplňovat. Poprosila jsem je, aby odpovědi vyplňovali v pořadí, v jakém byly otázky kladeny, a aby se k již vyplněným otázkám nevraceli.

Dotazník jsem koncipovala formou otevřených a uzavřených otázek. Odpovědi na uzavřené otázky, tj. odpovědi v podobě ano ne, mi měly potvrdit či vyvrátit mnou sesumarizované informace z teoretické části diplomové práce. Otevřené otázky měly dát prostor zkušenostem a profesním postřehům respondentů.

V dotazníku jsem nejprve pokládala otázky otevřené, abych adresátům zajistila ničím neutvářené myšlení. Uzavřené otázky následovaly v druhé části dotazníku. V uzavřených otázkách se objevovaly tvrzení a příklady, např. zda byla problematika zneužití práva tématem porad, či zda by pod zneužití práva podřadily mnou uvedenou situaci. Otevřené otázky směřovaly více na výkon profese respondentů. Jednalo se např. o otázku, co pro respondenty znamená zneužití práva, v jakém řízení se s ním nejčastěji setkávají, v jakých řízeních nikoli.

Otevřené otázky byly v dotazníku pokládány nejdříve. Uzavřené otázky následovaly. Pokud bych uzavřené otázky v pořadí zařadila jako první, mohlo by se stát, že v otevřených odpovědích bych nacházela stejné či podobné termíny jako v zadání uzavřených otázek. To by pestrosti odpovědí uškodilo.

Odpovědi na dotazník se mi vracely skrze e-mailové adresy. Žádný z adresátů nevyužil možnost zaslání dotazníků poštou. Z důvodu zachování anonymity jednotlivých adresátů jsem proto do dotazníků nahlédla až najednou, po jejich vytisknutí.

Dotazník jsem adresátům prezentovala jako krátký. Jeho vyplnění mělo zabrat zhruba 20 minut. V konečném důsledku se však většina adresátů rozepsala a strávila nad dotazníkem více času. Respondenti na otázky odpovídali podle svých zkušeností, nadto do otevřených otázek vkládali rozhodnutí či odkazy na články. Tímto bych chtěla velice poděkovat za jejich čas a ochotu zhostit se vyplnění dotazníku tak nejlépe, jak bylo v jejich silách.

2. Získání odpovědí na dotazník

Soudce, advokáty a státní zástupce jsem kontaktovala skrze e-mailové adresy. Zhruba pět adresátů jsem oslovila z důvodu osobní známosti. Ti mi poté pomohli oslovit zbylé příjemce dotazníku.

Získané dotazníky jsem si vytiskla a začala vyhodnocovat data. Jelikož byl můj vzorek malý, nebylo nutné využít vyhodnocovacích programů. Při pročítání odpovědí jsem se soustředila nejenom na odpovědi na otázky. Relevantní pro mě byly i obecné údaje, které adresáti uváděli na konci dotazníku. Jednalo se o informace k pohlaví, profesi, délce profesní praxe, profesnímu zaměření a konečně k místu výkonu profese, tj. soudy, státní zastupitelství či advokacie.

3. Výsledky dotazníku

Nejprve zhodnotím, porovnáám a okomentuji odpovědi na uzavřené otázky, poté odpovědi na otázky otevřené.

3.1 Odpovědi na uzavřené otázky

Problematika zneužití práva je tématem porad.

Z poloviny dotazníku, tj. 7/15, vyplynulo, že problematika zneužití práva byla/je tématem porad, profesních školení v Kroměříži, na Justiční akademii v Praze či interních školení v rámci advokátních kanceláří. Obsah školení se skládal/skládá z následujících bodů: vymezení účelu právní úpravy, postavení konkrétní profese a jeho úlohy, příklady zneužití práva. Státní zástupce nad rámec k této odpovědi uvedl, že semináře s tématem zneužití práva navštěvoval již v čekatelské přípravě. Tento poznatek hodnotím jako pozitivní. Zneužití práva je záležitostí, o které je nutné diskutovat. Jedině tak můžeme zneužití práva lépe definovat. Je přínosné, pokud jsou obecné zásady, principy či jiné instituty ve světle praxe představeny justičním čekatelům, právním čekatelům a advokátním koncipientům již v rané fázi jejich kariéry

Školení a seminářů se obvykle může zúčastnit jen určitý počet zájemců. Mám proto pocit, že interní školení by měla probíhat častěji, nikoli nárazově, jak uvádějí respondenti. Se zneužitím práva by se seznámilo více osob.

Poučení účastníků nad rámec poučovací povinnosti není zneužitím práva.

Respondentům jsem položila otázku, zda lze považovat za zneužití práva poučení účastníků soudcem nad rámec poučovací povinnosti. Jednalo by se o situaci, kdy soud v řízení poučí jednu stranu bezdůvodně ve větším rozsahu než druhou stranu. Doslova dá soud jedné straně jakýsi detailní návod, jak v řízení postupovat. Sama jsem při rešerši nabyla dojmu, že soudce má povinnost poučovat účastníky jen do určité míry. Pokud by jedné ze procesních stran poskytl poučení nad rámec, zneužil by svou povinností a tato skutečnost by se dala podřadit pod zneužití práva. Můj názor se mnou zastávají 3 respondenti, konkrétně advokát, soudkyně a soudce. Proč většina v poučovací povinnosti soudem neshledává zneužití práva?

Někteří respondenti nad rámec mých pokynů okomentovali tuto otázku a poskytly mi tak odpověď. Zneužití práva musí být vykládáno restriktivně. Pokud je chování soudu v nesouladu se zákonem, nemusí se okamžitě jednat o zneužití práva, pokud by se dal konkrétní případ podřadit pod jiný institut. Domnívají se, že poučovací povinnost soudu, která není

v souladu s normami práva, je případem nesprávného postupu soudu. Zneužití práva v poučovací povinnosti neshledávají.

Formulářové žaloby nejsou zneužitím práva.

Jedna uzavřená otázka cílila na formulářové žaloby. Za pomoci judikatury jsem formulářové žaloby rozvedla v kapitole 5 této práce. Judikatura za zneužití práva považuje situace, pokud týž žalobce podává návrhy na zahájení řízení ve skutkově i právně podobných případech a účtuje si náhradu nákladů za právní zastoupení při řízení. Stejný názor kvituje 7 respondentů. Zbýlých 8 respondentů v nastíněné situaci zneužití práva nevidí, jelikož se dle jejich názorů jedná o jev tak častý, že je zbytečné jej pod zneužití práva řadit.

V případě účtování nákladů řízení se o zneužití práva nejedná také proto, že na náklady řízení v souvislosti s formulářovými žalobami pamatuje § 14b a následující ustanovení advokátní tarifu. Podle této vyhlášky je odměna advokátů v případě formulářových žalob snižována. Nejde tedy o to, zda náklady účtovat, to je totiž v pořádku. Jde však o výši těchto nákladů, která v případě neúměrnosti může spadat pod zneužití práva.

Cílené podání návrhu u místně nepřislušného soudu není zneužitím práva.

V kapitole 5 jsem uvedla, že žalobce může zneužít své právo podat návrh na zahájení řízení tím, že úmyslně podá návrh u místně nepřislušného soudu. Než se návrh dostane k soudu místně příslušnému, zahájení řízení se oddálí.

Zajímalo mě, zda respondenti v jednání žalobce popisovaném judikaturou rovněž shledávají zneužití práva. Kladnou odpověď uvedlo 7/15 respondentů. Argumenty, pro které se o zneužití práva nejedná, jsou podle respondentů následující: většinou se žalobce skutečně zmýlí. Nejde o obstrukční podání. Řízení by se podáním návrhu u místně nepřislušného soudu nemělo nijak podstatně prodloužit. Práva protistrany nebudou poškozena, jelikož soud by měl na tuto skutečnost reagovat bez dalšího vydáním usnesení o místní nepřislušnosti.

Předstírání nemoci účastníkem řízení je zneužitím práva.

S cílem prodloužit řízení mohou účastníci předstírat nemoc. Tuto skutečnost potvrdilo 14/15 respondentů. Zpravidla soud žádá o doložení lékařské zprávy. Ne každý nemoc znamená nemožnost účastnit se jednání. Zpravidla je akceptována jedna omluva. Na druhé straně je právem účastníka být přítomen soudnímu jednání. Pokud účastník nechce, nemusí se z vlastní vůle k jednání dostavit, popř. se může dostavit, ale nemusí být slyšen.

3.2 Odpovědi na otevřené otázky

Řízení, v nichž dochází nejčastěji ke zneužití práva.

Tuto otázku jsem do dotazníku zařadila s úmyslem vyhodnotit, zda nějaké konkrétní řízení dominuje množstvím zneužitých práv. Množství rozličných odpovědí bylo dáno rozdílným zaměřením a délkou právní praxe respondentů.

Ke zneužití práva dochází podle respondentů v těchto řízeních, např. ve sporném civilním řízení, v opatrovnickém řízení, v řízeních ústavní výchovy, v řízení umoření listin, v řízeních předběžných opatření ve věcech domácího násilí, detenčních řízeních či řízeních o určení data smrti. Co jeden zodpovězený dotazník, to několik řízení. Proč je tomu tak? Státní zástupce konstatoval, že nezáleží na povaze řízení. Sporný či nesporný charakter na zneužití práva nemá vliv. Nezáleží na tom, zda účastníci řízení mají mezi sebou spor či zda se snaží urychleně upravit poměry do budoucna. Impuls pro zneužití práv spočívá v lidské etice, morálce a charakteru. Pokud účastníci řízení postrádají morální kredit, pak i zdánlivě jednoduché a rychlé řízení se může proměnit v dlouhé a nepříjemné. Účastníci se z řízení snaží vyjít jako vítězové a očerňovat jiné. Účastníci prosazují svá subjektivní práva bez ohledu na mantinely dané zákonem. Neplatí tedy teze, že čím složitější řízení, tím více případů zneužití práva.

Za zneužití práva se dá označit cokoli.

Respondentům jsem položila otázku, co je podle jejich názoru zneužitím práva. Zde byly odpovědi podobně různorodé jako v předchozím odstavci. Státní zástupkyně poukázala na postupy v rozpory s procesními předpisy, nedodržování práv v souladu s Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte. Advokát upozornil, že účastníci podávají návrhy na provedení důkazů, zejména o přehrání předloženého audia nebo videa záznamu, aniž by měli souhlas dotčené osoby. Soudkyně se při své profesní praxi setkala s opakovanými žádostmi o prodloužení soudcovských lhůt a jejich nedodržení, nepřebíráním pošty určené do vlastních rukou adresáta bez možnosti uložení, předstíráním snahy o mimosoudní vyřízení věci. Advokát uvedl záměrné podávání vadných, popř. neúplných návrhů k soudu. Soudkyně se zabývala vyřizováním odvolání do všech nemeritorních rozhodnutí soudu. Příkladem uvedla odvolání účastníka řízení do jmenování opatrovníka nezletilci.

Z uvedených odpovědí vyvozují následující závěr. Zneužití práva může mít rozličnou podobu. Pokud dnes není možné nějaký právní institut zneužít, je jen otázkou času, kdy se o to nějaký účastník pokusí.

Samo právo dává nástroje k jeho zneužití.

Toto tvrzení pronesl jediný respondent, advokát. Podle jeho názoru je právní úprava na několika místech velice vlídná v tom smyslu, že účastníkům poskytuje dlouhé lhůty, např. v řádu několika let. Účastník tak může zareagovat před koncem uplynutí lhůty, v závěrečném návrhu, den před vyhlášením rozhodnutí. Soudu poté nezbyvá než se k takovému návrhu vyjádřit, vést další dokazování.

Advokátův názor respektuji. Zastávám však názor opačný. Zákon délku lhůty volí v úmyslu nikoli umožnit zneužití práva, ale naopak dát účastníkům dostatečný prostor pro zvážení všech předpokladů a následků. Účastníci by měli mít čas si vše důkladně promyslet.

Účastníci nejčastěji zneužívají právo.

V počtu 10 respondentů se shodlo na odpovědi, že za zneužitím práva v řízeních stojí účastníci řízení. Žalobce zneužívá svého postavení „*dominus litis*“. Určuje, o čem a proti komu se bude spor vést. Od počátku nemusí sledovat jako hlavní procesní cíl úspěch ve sporu, nýbrž soudní řízení považuje pouze za prostor útoku na druhou stranu sporu. Žalovaná strana, zejména je-li si vědoma důvodnosti žaloby, má zpravidla zájem na prodlužování sporu a oddálení rozhodnutí.

Skupina 5 respondentů odpověděla na následující otázku obecně. Domnívají se, že nezáleží na postavení subjektu, zda je v roli účastníka, advokáta či jiného subjektu. Zneužití právo může každý, kdo postrádá morální kredit, je neslušný, disponuje kverulantními rysy osobnosti.

Soudy nezneužívají právo.

Respondenti se rozcházeli v odpovědích, kdo nemůže zneužít právo. Zazněly následující názory: právo nezneužívají účastníci řízení, kteří mají zájem na rychlém projednání věci. Právo nezneužívají orgány sociálně právní ochrany, jelikož postrádají osobní zájem na sporu. Právo nezneužívají slušní lidé. Právo nezneužívají soudy. Odpovědi byly tedy velmi rozdílné. Zrcadlově odpovídaly otázce v předchozím odstavci.

Zaujalo mě odůvodnění státního zástupce. Zamyslel se nad tím, že soudy nezneužívají právo z toho důvodu, že jej zneužít nemohou. Uvedl, že soudní moc je součástí státní moci.

Výkon justice je výkonem státní moci. Soud má jen povinnost, a to postupovat podle zákona. Soud nemá žádná práva, a proto je ani nemůže zneužít. Jakýkoli postup soudu mimo smysl zákona není zneužitím práva, nýbrž jde o porušení zákona, o porušení povinnosti soudu. V důsledku toho vznikají vady řízení v rozdílné intenzitě. Pokud si soudce vymyslí nevolnost a odročí jednání, jelikož předchozí den požil alkohol, na situaci dopadají pravidla o hrubém porušení povinnosti soudce a minimálně kárné provinění.

S názorem státního zástupce se velmi ztotožňuji. Do momentu seznámení se s tímto názorem jsem považovala soudce za subjekt zneužívající právo. Názor státního zástupce mi dává smysl a navedl mě na následující myšlenku – zneužití práva musí být posuzováno restriktivně nejen co do případů, ale i co do subjektů.

Zneužití práva nelze předejít.

Právní úprava rok od roku houstne. Není v ničích silách postihnout všechny situace a mezery v zákoně, které dávají prostor ke zneužití práva. Právu je imanentní obecnost. Soudkyně se domnívá, že nás právní řád obsahuje řadu nesystémových a nejednotných zákonů, vyhlášek a nařízení, které si často protirečí a jsou ve výkladu nejednotné¹¹⁶, zavádějící a nesrozumitelné. Takový právní řád pak občany nabádá k tomu, aby jej zkusili obejít, vyložit ve svůj prospěch, či zneužít neznalosti jiného. Soudce uvedl, že předejít zneužití práva nelze. Lze se mu jen bránit, byť mnohdy jen velmi omezeně. Výběr kvalitních justičních pracovníků, zejm. soudců, vzdělávání a sjednocování činnosti soudů vyšších stupňů může podle 2 respondentů výrazně přispět k tomu, že pokusů o zneužití práva ubude. Státní zástupkyně uzavřela, že objektivní přístup ke každé věci musí být doprovázen přístupem lidským.

4 Shrnutí k dotazníku

Vyhodnocení dotazníku pro mě bylo obrovským přínosem a zábavou nejenom z důvodu, že jsem se dozvěděla nové informace či pohledy na věc. Z vyplněných dotazníků čišely základy slušnosti, snaha respondentů vykonávat svou práci čestně a kvalitně, čehož si na respondentech neskutečně vážím. Tyto skutečnosti mě vedou k zamyšlení, že právní svět je jen z poloviny

¹¹⁶ Nejednotná právní úprava byla shledávána v oblasti předběžných opatření o upravení poměrů dítěte. Předběžná opatření mohla být podávána nejen podle § 74 občanského soudního řádu, ale i podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Potíž spočívala v tom, že následky z předběžných opatření byly rozdílné co do subjektu, který mohl návrh na předběžné opatření podat, tak do délky trvání předběžného opatření. Viz ŠÍNOVÁ, Renáta. K nové právní úpravě předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte. *Advokátní deník* [online]. 2022. [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/01/04/k-nove-pravni-uprave-predbezneho-opatreni-o-uprave-pomeru-ditete/>.

založen na znalosti norem, sledování judikatury. Druhou polovinu dovednosti být dobrým právníkem tvoří (již zmiňovaná) lidskost, slušnost, etika, morálka.

Co mě přesvědčilo o validitě dotazníku bylo, že jsem vždy zkoumala, zda v odpovědích převládala nějaká profese, věk či pohlaví. Až na ojedinělé případy mi vyplynulo, že vzorek odpovědí byl namíchaný. Podobně smýšlela obě pohlaví, nehledě na věk či profesní zaměření. Z toho mám neskutečnou radost, jelikož mohu tvrdit, že názor nezastávají např. pouze soudci okresních soudů se profesním zaměřením na řízení o svéprávnosti apod.

Závěr

Cílem mé diplomové práce byla analýza zákazu zneužití práva a jeho odraz v civilním procesu. Zajímalo mě, jak zneužití práva uchopit. Pro komplexnější pohled jsem se věnovala teoretickému vymezení i pohledu praxe.

V první kapitole práce jsem vymezila původ pojmu zneužití práva. Těžko by se v současné době chápala jeho role, pokud bychom nepřihlédli k okolnostem, které stály za zrodem zneužití práva. Pojem se vyskytoval již v římském právu. Reagoval na situace, ve kterých si lidé nebyli rovni. Výkon práva nemohl být absolutní, neomezený.

Druhá kapitola se zaměřovala svým obsahem na vývoj zneužití práva v 19. a 20. století. Od vzniku pojmu v římském právu nebylo po dlouhá století o zneužití práva zmínky. Opětovně tento pojem oživil až před dvěma stoletími ve Francii, Rakousku a Německu. Tyto tři státy se snažily zneužití práva kategorizovat. Byly si vědomy jeho širokého uplatnění, množství případů a subjektů, které právo zneužívaly. Tehdejší nauky shodně potvrdily, že není možné případy zneužití práva taxativně vymezit, totéž platilo o subjektech. Jediným řešením podle nich bylo vymezit obecné skutkové podstaty, které alespoň zčásti poukážou na nějaké případy zneužití práva.

Zneužití práva podle českého právního řádu jsem zařadila do třetí kapitoly. Nadpis diplomové práce míří pouze na oblast civilního procesu. Nicméně stěžejní výklad pojmu jsem našla v komentářích k občanskému zákoníku, nikoli v občanském soudním řádu. Kromě něho je o zneužití práva zmínka v Listině základních práv a svobod. Zneužití práva se věnují autoři v mnoha článcích. Pojem zneužití práva sjednocuje judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu.

Zneužití práva je výkonem práva, na jehož výkonu nemá subjekt opravdový zájem. Aby se o zneužití práva dalo hovořit, je nutné zkoumat jeho intenzitu. Navíc je nutné zkoumat, zda na konkrétní jednání nedopadá jiná právní norma, např. zda subjekt nejedná proti dobrým mravům, nepoctivě. Zneužití práva je svou podstatou pouze korektivem. Automaticky neodpírá právní ochranu. Děje se tak až v případě, že situaci není možné subsumovat pod jiné pravidlo chování.

Zneužití práva funkčně souvisí s obdobnými právními instituty, které si kladou za cíl korigovat chování subjektů v právu. Ve čtvrté kapitole jsem se proto věnovala zásadě poctivosti, dobré víře, dobrým mravům, obcházení zákona a šikaně. Tyto instituty mají se zneužitím práva velmi podobnou funkci. Ani subjekty aplikující právo mnohdy nemají tušení, který institut upřednostnit. Pravidlem vyplývajícím ze systematiky občanského zákoníku je, že co jde podřadit pod dobré mravy, dobrou víru a zásadu poctivosti, na to nedopadá zneužití

práva. Obcházení zákona se liší navíc tím, že subjekt právo postrádá. Obcházení zákona je zneužití práva pojmově nejbližší. Konečně šikana je podtypem zneužití práva s vlastní speciální úpravou. Tuto kapitolu hodnotím pouze jako dokreslující, má spíše hmotněprávní rysy. Zneužití práva je svou povahou na pomezí práva soukromého a veřejného. Proto se mi nepodařilo celou práci vést v procesním světle. Některé kapitoly vykazují znaky hmotného práva.

V páté kapitole jsem si dala za úkol zjistit, zdali lze vymezit subjekty, které zneužívají právo, zdali lze určit časové hledisko, v němž ke zneužití práva dochází nejvíce. Nejčastěji se zneužití práva dopouštějí účastníci řízení, jelikož disponují množstvím procesních práv a povinností. V pořadí za nimi zneužívají právo advokáti. Literatura hovořila i o soudu jako subjektu zneužívající právo. Z provedeného dotazníku se přikláním k názoru, že soud právo zneužít nemůže. Co se týče časového hlediska, to pro zneužití práva není nijak relevantní. Zneužití lze právo jak při zahájení řízení, tak v jeho průběhu i závěru.

V páté kapitole jsem konstatovala, že pojem zneužití práva je homonymem. Samo o sobě podle mého názoru nic nevyovídá. Proto je nezbytné k sousloví zneužití práva připojovat přívlastky, tj. zneužití práva v civilním procesu, v daňovém právu, zneužití práva na odstranění neoprávněné stavby, zneužití sduřovacích práv.¹¹⁷ Při vyslovení pouhého sousloví zneužití práva si každý teoretik i praktik vybaví něco jiného. Jiné subjekty, jiné důsledky, jiný místní a časový prostor, ve kterém ke zneužití práva došlo. Na druhé straně mi zneužití práva připadá jako institut výjimečný a svébytný pro jeho dvojí pojetí v právu soukromém a veřejném.

Šestou kapitolu jsem věnovala povaze a druhům civilního řízení ve spojení se zneužitím práva. Neexistuje řízení, pro které by zneužití práva bylo typické. Neexistuje řízení, ve kterém by zneužití práva absentovalo.

Sedmá kapitola přiblížila formy a podoby zneužití práva. Pod formou je nutné rozumět konání či opomenutí, úmyslné či nedbalostní. Pod podoby spadají konkrétní případy zneužití práva. Závěr je takový, že nezáleží na tom, zda subjekt jednal s přímým úmyslem, či vědomou nedbalostí. Pokud si dokázal uvědomit, že nejedná řádně a mezi jeho jednáním a vzniklým důsledkem ze zneužití práva existuje příčinná souvislost, právo zneužil. Podob zneužití práva je nespočet. Podoby jsou obecné i konkrétnější. Může se jednat o získání výhody na úkor druhé strany, žádosti o odročení, o rozdělení dlužné částky do několika žalob, účelové převzetí nebo ukončení právního zastupování bezprostředně před jednáním a mnoho dalších.

¹¹⁷ LAVICKÝ, P. Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva. Svazek III. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013. s. 5.

Osmou kapitolu jsem věnovala následkům zneužití práva. Ty se liší v závislosti na podobě zneužití práva. Mohu uvést pořádkovou pokutu, zamítnutí/odmítnutí návrhu, zastavení řízení ve věci samé, nepřihlížení k úkonu.

Zneužití práva je nutné předcházet či se proti němu bránit. Tyto myšlenky jsem rozebrala v kapitole deváté. Preventivním mechanismem je koncentrace řízení, obranným mechanismem pořádková pokuta. Touto kapitolou jsem uzavřela teoretickou část.

Na teoretickou část jsem navázala částí empirickou. Teoretické znalosti jsem chtěla porovnat se zkušenostmi právníků z praxe. Jednotlivé otázky dotazníku, který jsem pro účely empirické části vytvořila, kopírovaly nadpisy teoretické části. Empirická část mi pomohla si vyjasnit odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si kladla v samotném úvodu této práce. Diplomovou práci bych proto uzavřela s následujícími tvrzeními:

- 1) Zneužití práva nelze jednoznačně vymezit. Každé zneužití práva se liší v závislosti na druhu řízení, subjektu, skutkovém stavu věci.
- 2) Zneužití práva se mohou dopustit účastníci řízení, soud však nikoli. Zneužití právo může podle smyslu a účelu jen ten subjekt, který právem disponuje. Soud právy v řízení nedisponuje, má pouze procesní povinnosti.
Zneužití právo lze kdykoli v průběhu soudního řízení.
- 3) Český právní řád prozatím nenastolil takovou právní úpravu, která by jednoznačně definovala odpovědnost a sankce za zneužití práva. Zdůvodnění je totožné jako v otázce 1).
- 4) Český právní řád nebrojí aktivně ani účinně proti zneužívání práva. Zamezovat zneužití práva mohou subjekty, které právo aplikují. Zákonodárce může těžko předpokládat, jak se zneužití práva bude v praxi vyvíjet a uplatňovat.
- 5) Nezáleží na tom, zda v důsledku zneužití práva vzniknou negativní důsledky druhé straně. Nepříjemné je již to, že si subjekt dovolil právo zneužít a sledoval jiný účel, než který právo předpokládá.
- 6) Odpovědnost a sankce za zneužití práva ponesou účastníci řízení.

Seznam použitých zdrojů

Monografie, sborníky, komentáře

1. HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 2080 s.
2. HURDÍK, Jan. *Zneužití subjektivních občanských práv*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně – právnická fakulta, 1987, 15 s.
3. HURDÍK, Jan; LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 198 s.
4. HUSSEINI, Faisal. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2021, 1456 s.
5. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 2400 s.
6. MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek I. § 1–117. Praha: Leges, 2013, 720 s.
7. PULKRÁBEK, Zdeněk. *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství EUROLEX BOHEMIA, a.s., 2007, 159 s.
8. SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1834 s.
9. TICHÝ, Luboš. *Zneužití práva – základní kategorie*. In: TICHÝ, Luboš a kol. *Zneužití práva*. 1. vyd. Praha: Centrum právní komparistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, 298 s.
10. ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 268 s.

Internetové zdroje

11. ELIÁŠ, Karel. *Obcházení zákona*. Právní rozhledy [online]. 2018, č. 15-16, s. 515. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbp4s7ge2v6mjwl5zv6njrgu&groupIndex=0&rowIndex=0>.
12. ELIÁŠ, Karel. *Porušení zákona oklikou: fraus legis fakta v civilním právu*. Právník [online]. 2018, č. 11, s. 897-921. In: Právní prostor [cit. 5. 9. 2021]. Dostupné z:

- <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/poruseni-zakona-oklikou-fraus-legis-facta-v-civilnim-pravu>.
13. GERLOCH, Aleš. Praktický slovník. [online]. 2009. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha4tbozxsx3on5zg2yi>.
 14. HURDÍK, Jan. Zneužití práva – z nicoty univerzální zásada. [online]. 2019, In: Ilawcas. [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/12/1.Hurd%C3%ADk_1077-1090_12_2019.pdf.
 15. CHAPULSKÁ, Lenka. *Několik poznámek ke zneužití procesního práva v civilním řízení*. Právní prostor. [online]. 2016, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nekolik-poznamek-ke-zneuziti-procesniho-prava-v-civilnim-rizeni#note-10>.
 16. JIRSA, Jaromír. *Lze se účinně bránit zneužívání práva v civilním proces?* Právní prostor. [online] .2014, In: Právní prostor [cit. 12. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/lze-se-ucinne-branit-zneuzivani-prava-v-civilnim-rizeni>.
 17. KOLOMAZNÍK, Jindřich. Kolik v česku platí zákonů už nikdo ani neví. *Faei.cz*, [online]. 22. 10. 2018, [cit. 19. 2. 2022]. Dostupné na: <https://faei.cz/kolik-v-cesku-plati-zakonu-uz-nikdo-ani-nevi-rika-advokat-pavel-strnad/>.
 18. KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Co je důležitější – právo nebo povinnost?* Bulletin-advokacie.cz [online]. 2017, [cit. 13. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/co-je-dulezitejsi-pravo-nebo-povinnost>.
 19. KUČERA, Jiří. *Podání exekučního návrhu jako zneužití práva a důvod k zastavení exekuce*. Kuceralegal.cz [online]. 2016, In: Kuceralegal [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.kuceralegal.cz/podani-exekucniho-navrhu-jako-zneuziti-prava-a-duvod-k-zastaveni-exekuce/>.
 20. MOTYČKA, Petr. *Kárná řízení advokátů, soudů a státních zástupců aneb měří se všem stejným metrem?* Bulletin-advokacie.cz [online]. 2015, [cit. 15. 11. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/karna-rizeni-advokatu-soudcu-a-statnich-zastupcu-aneb-meri-se-vsem-stejnym-metrem>.
 21. PETR, David. *Institut zneužití práva v českém právu*. Komorní listy [online]. 2009, č. 1, s. 14. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck

- [cit. 4. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembqhfpxww3c7gfpxgxzrgrqq&groupIndex=0&rowIndex=0>.
22. PULKRÁBEK, Zdeněk. „Zjevný“ v občanském zákoníku. Právní rozhledy [online]. 2015, č. 1, s. 1-5. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 17. 5. 2018]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gfpxgxzr&groupIndex=3&rowIndex=0>.
23. ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C: H. Beck. 2020, 502 s.
24. SKŘEJPEK, Michal. *Moc bez hranic? (Právo otce římské rodiny nad životem a smrtí)* [online]. 2005, s. 549. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 25. 8. 2021].
25. ŠUSTOVÁ, Jana. *Abusus iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?* Právní rozhledy [online]. 2015, č. 12, s. 443. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 3. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gezf6427gq2dg&groupIndex=0&rowIndex=0>.
26. SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo – mýty, fikce a skutečnost* [online]. 2002, s. 492. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 25. 8. 2021].
27. TOMEŠOVÁ, Jana. *Výslech dítěte v soudním řízení*. Právní prostor.cz [online]. 2020, [cit. 24. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vyslech-ditete-v-soudnim-rizeni>.
28. Tisková zpráva Nejvyššího soudu. [online]. In: Nsoud.cz [cit. 25. 11. 2021]. Dostupné z: https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Sikanozni_insolvence___Zneuziti_insolvencniho_navru_k_vydirani_a_pomluve~.
29. VOZÁR, Jozef. *Obrana proti zneužívání práva v judikatúre slovenských a českých súdov a v zahraničnej judikatúre*. Sborník Karlovarské právnické dny [online]. 2013, č. 21, s. 266-281. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 6. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.beck->

online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgnpww4del4zdcx3tl4zdmnq
&groupIndex=0&rowIndex=0.

30. *Stížností na soudy neubývá, plynulost řízení není zaručena.* Ochránce. [online]. 2015, In: Ochránce [cit. 24. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/stiznosti-na-soudy-neubyva-plynulost-rizeni-neni-zarucena/>.
31. https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-cz-maximizeMS-cs.do?member=1.

Články v odborných časopisech

32. KOTRADY, Pavel, ŠŤASTNÝ, Petr. Praktické otázky místní příslušnosti soudu a jejího přenášení v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. *Advokátní deník* [online]. 2019, [cit. 14. 10. 2021]. Dostupné z: https://advokatnidenik.cz/2019/11/21/prakticke-otazky-mistni-prislusnosti-soudu-a-jejeho-prenaseni-v-rizeni-ve-vecech-pece-soudu-o-nezletile/#_ftnref72document.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7gezf6427gq2dg&groupIndex=0&rowIndex=0.
33. MATZNER, Jiří. Podmínky a platnost vyloučení či omezení odpovědnosti za škodu. *Právní prostor* [online]. 2019. [cit. 7. 9. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podminky-a-platnost-vylouzeni-ci-omezeni-odpovednosti-za-skodu>.
34. ŠÍNOVÁ, Renáta. K nové právní úpravě předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte. *Advokátní deník* [online]. 2022. [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/01/04/k-nove-pravni-uprave-predbezneho-opatreni-o-uprave-pomeru-ditete/>.
35. TROJSKÁ, Karmen. Jak se chovali pánové ke svým otrokyním ve starém Římě? *dotyk.cz*, [online]. 7. 5. 2021, [cit. 17. 10. 2021]. Dostupné na: <https://www.dotyk.cz/magazin/otrokyne-stary-rim-30000503.html>.

Právní předpisy

36. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
37. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
38. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších právních předpisů.
39. Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších právních předpisů.

40. Zákon č. 1/1993 Sb., ústavní zákon.
41. Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).
42. Vyhláška č. 177/1996 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif).
43. Úmluva o právech dítěte.
44. Legislativní pravidla vlády.

Judikatura

1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 1929, sp. zn. Rv I 1378/28.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 480/97.
3. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000.
4. Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2004, sp. zn. III. ÚS 404/04.
5. Nález Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 319/05.
6. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 2008, sp. zn. 29 Nd 201/2008.
7. R 2/2009
8. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 1. 2010, č. j. I. ÚS 1439/09-1.
9. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010.
10. Nález Ústavního soudu ze dne 25.7.2012, sp. zn. I. ÚS 988/12.
11. R 46/2012
12. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 1860/12.
13. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1301/2013.
14. Nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2015, sp. zn. I. ÚS 4004/14.
15. Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3216/14.
16. Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2016, sp. zn. Cpjn 201/2015.
17. Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 3646/13.
18. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 193/17.
19. Nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2019, sp. zn. III ÚS 1872/16-3.
20. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1815/2018.
21. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 11. 2019, sp. zn. 6 Afs 376/2018.
22. LAVICKÝ, P. Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva. Svazek III. /Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013. s. 5.

Shrnutí

Diplomová práce se zabývá zneužitím práva v civilním procesu. Pojednává o subjektech, následcích, formách a prevenci zneužití práva. Teoretická část vycházející ze zákona, komentářů a judikatury je doplněna částí empirickou, která zneužití práva hodnotí pohledem právní praxe. Cílem tohoto textu je vymezení pojmu zneužití práva, jeho uchopení v českém právním řádu, zhodnocení jeho začlenění do právní úpravy a jeho aplikace. K závěrům v práci uvedených jsem dospěla metodou systematickou, historickou, induktivní a metodou syntézy.

Klíčová slova

Zneužití práva, civilní proces, subjekty zneužívající právo, následky zneužití práva, formy a podoby zneužití práva, prevence a obrana proti zneužití práva.

Summary

The diploma thesis deals with the abuse of law in civil proceedings. It deals with subjects, consequences, forms and prevention of abuse of law. The theoretical part based on the law, comments and case law is supplemented by an empirical part, which evaluates the abuse of law from the perspective of legal practice. The aim of this text is to define the concept of abuse of law, its grasp in the Czech legal system, evaluation of its incorporation into legislation and its application. I came to the conclusions in the work of the systematic, historical, inductive and synthesis methods.

Keywords

Abuse of law, civil proceedings, subjects abusing the law, consequences of abuse of law, forms of abuse of law, prevention and defense against abuse of law.

Příloha č. 1

Expertní dotazníkové šetření – soudkyně, soudci, státní zástupci, státní zástupkyně, advokátky, advokáti

Vážená paní, vážený pane,

při studiu na olomoucké právnické fakultě jsem si jako téma diplomové práce zvolila: *Zneužití práva v civilním procesu*.

Studiem dostupné (velmi sporé) literatury jsem prozatím dospěla k tomu, že

1. zneužití práva nelze zařadit mezi obecné zásady organizace českého soudnictví, ani je není možno považovat za základní princip civilního procesu, a že
2. současná česká civilistická právní úprava:
 - 2.1 neumožňuje jednoznačné vymezení zneužití práva v civilním řízení,
 - 2.2 umožňuje zneužití práva nejen účastníky řízení, ale rovněž soudem,
 - 2.3 neobsahuje ustanovení obsahující prevenci před zneužitím práva,
 - 2.4 nedefinuje odpovědnost a sankce za zneužití práva.

Do rukou se Vám dostává dotazník, jehož cílem je zjistit názory praktikujících právníků na uvedený institut.

Veškeré získané poznatky, informace, získaná data či (příp. Vámi poskytnutá) anonymizovaná rozhodnutí budou využity pouze k sepsání diplomové práce; s případnými osobními údaji bude nakládáno podle předpisů upravujících jejich ochranu a nedošlo tak k jejich zneužití.

Jsem přesvědčena, že Vaše názory, jako odborníků, budou významným a neocenitelným podkladem pro zpracování mé diplomové práce. Jde o poznání, které nelze získat jiným způsobem. Proto se na Vás obracím s žádostí o spolupráci při (expertním) dotazníkovém šetření. Dotazník jsem se snažila koncipovat tak, aby jeho vyplnění nevyžadovalo mnoho času.

Dovoluji si Vás ujistit, že dotazník bude zpracován (vyhodnocován) tak, aby byla zachována Vaše anonymita. Prosím Vás proto o vyplnění dotazníku a jeho zaslání buď elektronicky na e-mail: **xxxxx@gmail.com**, nebo v tištěné podobě na adresu: **Andrea Petráková, xxxxxxxx, 393 01 Pelhřimov**.

Dotazník, prosím, odešlete **do 15. prosince 2021**.

V případě jakýchkoli nejasností při vyplňování dotazníku jsem Vám plně k dispozici na uvedené e-mailové adrese nebo na telefonním čísle xxx xxx xxx.

Velice děkuji za Váš čas a těším se na Vaše názory a poznatky.

S pozdravem

Andrea Petráková

Způsob vyplňování.

Položky (otázky v) dotazníku jsem se snažila volit tak, aby odpověď respondent vytvořil sám. Jsem totiž přesvědčena, že výpovědní hodnota odpovědí na otevřenou otázku pro diplomovou práci bude významnější. Jako studentka jsem si netroufla zásadní odpovědi násilně vtěsnat do předem připraveného schématu.

Otázky jsou zdánlivě kladeny sugestivně. Je tomu tak proto, že se existence zneužití práva v civilním procesu předpokládá.

Velmi uvítám případná rozhodnutí, s nimiž jste se ve své praxi setkali a v nichž je podle Vás „učebnicový“ příklad zneužití práva v civilním procesu.

Nepůjde-li o otevřenou otázku, zvolenou odpověď (variantu) zakroužkujte, v případě opravy přeškrtněte křížkem a novou odpověď zakroužkujte.

Dotazník prosím vyplňte bez přerušení při dodržení sledu položek (otázek); prosím proto, abyste otázky nepřeskakovali a nevraceli se k nim.

POLOŽKY (OTÁZKY)

1. Za zneužití práva (v civilním procesu) při výkonu své profese považuji (prosím pokračujte):
2. Se zneužitím práva při výkonu profese se nejčastěji setkávám v řízeních (prosím pokračujte):

Je tomu tak proto, že
3. Se zneužitím práva při výkonu se neseťkávám v řízeních:

Je tomu tak proto, že
4. Právo zneužívá (zneužívají) nejčastěji:

Je tomu tak proto, že
5. Právo nezneužívá (nezneužívají):

Je tomu tak proto, že
6. Zneužití práva **LZE – NELZE** předejít. Je tomu tak proto (prosím pokračujte):
7. Na zneužití práva při výkonu své profese **REAGUJI – NEREAGUJI**, protože (prosím pokračujte):
8. Byla problematika zneužití práva tématem porad? **ANO** **NE**

9. Byla problematika zneužití práva tématem profesního školení? **ANO** **NE**

Pokud ano, kdy a kde?

10. Mělo by podle Vás být zneužití práva v civilním procesu tématem školení (porad)?

ANO **NE**

11. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

předstírání nemoci účastníkem řízení s cílem prodlužovat řízení a navyšovat náklady řízení.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

12. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

vypovězení plné moci právním zástupcem po dohodě se zastupovaným s cílem prodlužovat řízení a navyšovat náklady řízení.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

13. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

cílené podání návrhu navrhovatelem u místně nepřislušného soudu, a tedy v rozporu s § 84 a násl. občanského soudního řádu.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

14. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

zpětvzetí návrhu při vypořádání společného jmění manželů krátce před vypršením tříleté lhůty po zániku společného jmění s úmyslem zákonného vypořádání takového jmění.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

15. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

účtování nákladů řízení za podávání tzv. formulářových žalob u pohledávek skutkově i právně obdobných.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

16. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

podání více žalob na peněžitá plnění (např. dlužného nájemného za jednotlivé měsíce) s cílem „rozmělnit“ celkovou dlužnou částku do více řízení, ačkoliv jsou splněny podmínky pro podání jednoho návrhu.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

17. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

podání návrhu na vydání předběžného opatření s cílem opatřit listinné důkazy od protistrany namísto podání žaloby.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

18. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

opakované svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování osvobození od soudních poplatků s cílem prodlužovat řízení.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

19. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

nedůvodné odročování jednání z rozhodnutí soudu.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

20. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

vyhýbání se soudce povinnosti stanovit okamžik zákonné koncentrace řízení (§ 114c, § 118b občanského soudního řádu).

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE

NE

21. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

poučení účastníků soudem nad rámec materiálního vedení řízení či poučovací povinnosti informativní povahy.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

22. Souhlasíte s tvrzením, že za zneužití práva v civilním procesu lze považovat

vyslovení místní nepřislušnosti soudem v řízeních, ve kterých se takové vyslovení nepřislušnosti jeví účelovým.

ANO
SPÍŠE ANO
SPÍŠE NE
NE

23. Z důvodu statistického zpracování prosím o vyplnění následujících informací, které nebudou použity k identifikaci respondentů a nemění nic na anonymitě mého výzkumu.

Jste: **ŽENA – MUŽ**

Profese:

Délka Vaší profesní praxe v letech:

Profesní zaměření (u soudkyň a soudců podle rozvrhu práce):

V případě soudkyň/soudců:

OKRESNÍ – KRAJSKÝ – VRCHNÍ – NEJVYŠŠÍ SOUD

V případě státních zástupkyň/zástupců:

OKRESNÍ (OBVODNÍ) – KRAJSKÉ – VRCHNÍ – NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ

Ještě jednou děkuji za Vaše názory a odpovědi, na které se velmi těším.